

Зборник радова конференције “Развој астрономије код Срба III”
Београд 25-28. април 2004,
уредник М. С. Димитријевић
Публ. Астр. друш. “Руђер Бошковић” бр. 6, 2005, 129-175

БИБЛИОТЕКА АСТРОНОМСКЕ ОПСЕРВАТОРИЈЕ У БЕОГРАДУ

МИЛАН РАДОВАНАЦ

Астрономска опсерваторија, Волгина 7, 11160 Београд 74, Србија

Резиме. У овом првом обимнијем и целовитијем раду о Библиотеци Астрономске опсерваторије, а на основу њене архивске грађе, пратимо њену активност и делатност од првих назнака о њеном постојању 1902. године, читав двадесети век, до самих данашњих дана.

Посебна пажња је посвећена попуњавању и формирању Библиотеке, дакле, набавци књига и часописа, штампању властитих и замени за стране публикације, куповини и коричењу књига и њиховој обради, издавању на читање и коришћење; финансијским проблемима у вези свега тога; и особљу које се бавило библиотеком; а све то уз много статистичких података.

На крају, дат је и приказ физичког изгледа Библиотеке, посебне, уметнички вредне израде у дрвету.

Библиотека Астрономске опсерваторије у Београду, несумњиво, по више основа, заслужује нашу нарочиту пажњу, поготово кад су у питању стручне библиотеке, међу које и она припада.

Прво, кад је старост у питању, како је Опсерваторија основана пре 117, година (Астрономска и Метеоролошка, основане као јединствена, 1887) и спада међу најстарије српске институте, и први зачеци данашње велике стручне Библиотеке морају вући корене негде из тога времена, тим пре што су књиге биле предуслов за едукацију и рад првих занесењака, углавном аматера, који су желели да се баве, у то време код нас, новом науком.

Друго, и по броју наслова књижног фонда-књига, часописа, каталога, карата, циркулара, лексикона, речника..., по њиховој старости и вредности, по местима настанка, по заступљености светских језика, и ту јој припада једно од почасних места.

И треће, кад је у питању основни библиотечки простор за смештај и коришћење књига, извесно је да Библиотека Астрономске опсерваторије по свом ентеријеру, оригиналношћу у начину изведбе, неким решењима, (лифтови за књиге итд.) материјалу, патини, па зашто не рећи, по уметничкој и историјској вредности, на нашим просторима, готово да нема равне.

Како је текло набављање књига и часописа, односно, како је попуњавана Библиотека од оснивања Опсерваторије па до њене поделе на Астрономску и

Метеоролошку, 1924. године, па чак и нешто касније, до пред крај 20-тих година, у архиви Астрономске опсерваторије о томе нема готово никаквих података (за тај период нема ни архиве). О томе периоду понешто можемо сазнати на основу (својевремено записаних) усмених саопштења.

Тако је Ненад Јанковић (астроном аматер, историчар) записао да је, по казивању Јелене Николић, мајке астронома Ђорђа Николића, Милан Недељковић, оснивач и директор Опсерваторије, од новца своје жене Томаније (породично доста имућне) "набавио доста књига за Опсерваторију". (Н. Јанковић, 1989, Милан Недељковић – професор Велике школе и оснивач њене Опсерваторије, у *Сто година Астрономске опсерваторије у Београду*, стр. 122)

Да је Опсерваторија још пре Првог светског рата имала формирану библиотеку, може се закључити по управо Јанковићевом раду у горе наведеној публикацији о Милану Недељковићу, где констатује да је, по капитулацији Аустријанаца, а после пљачкања и повлачења са Опсерваторије, "Једино (. . .) Библиотека остала у прилично добром стању".

Још конкретније и знатно прецизније податке, и то као узгредне, о почецима Библиотеке, налазимо у једном Опсерваторијином документу, насталом много касније, средином осамдесетих година двадесетог века.

Наиме, у пријави Опсерваторије на Конкурс Републичке заједнице науке Србије, за финансирање активности у 1986. години, (допис је из 1985. године, без броја и датума) тадашњи директор Миодраг Митровић, за Библиотеку Опсерваторије каже: Први почеци забележени су 1902. године, а рад у данашњој форми је почео 1926. године.

Прве значајније (покушаје) набавке књига бележимо тек са почетком 20-тих година прошлог века.

Тако је Недељковић приликом боравка у Берлину, маја 1922. године, а поводом набавке инструмената и прибора за потребе Опсерваторије, у једној од поруџбина, у циљу попуне Библиотеке, поручио и књиге. Међутим, како му је Репарациона комисија, од више поручених, одбила две поруџбине, (нема података које) и како у подацима о примљеним поруџбинама нема података да су примљене и књиге, изгледа да је одбијена баш и она у склопу које су поручене књиге (П. Ђурковић, 1968, Седамдесет пет година рада Астрономске опсерваторије у Београду, *Симпозијум астронома Југославије, Публ. Астр. опс.* бр. 36, стр. 25).

По истој основи, на рачун ратних репарација, Опсерваторија ће ипак, нешто касније, 1928. године, доћи до одређеног броја неопходних књига. Наручилац књига био је Универзитет у Београду, који је за потребе својих 17 установа, семинара, института и завода, међу којима и за Опсерваторију, уговором бр. S. W. 180, 30. децембра 1927. године, од фирме *Buchhandlung Gustav Fock*, из Лајпцига, наручио књига у вредности од 346. 919 златних марака (Рајхс марака – АО, бр. 280/37).

Књиге које су из те поруџбине припале Опсерваторији, (1928. год.) према Мишковићевом списку достављеном Деканату Филозофског факултета 1936.

године, (АО, бр. 144/36) имале су 53 наслова, а како је међу њима понајвише било часописа, неких чак до 38 бројева, број примљених комада књига и часописа је знатно већи.

У публикацији *Сто година Астрономске опсерваторије у Београду*, у раду о Библиотеци, на 122. страни, Дојна Петровић и Јелисавета Арсенијевић, кажу да "Попуњавање Библиотеке тече уз више или мање тешкоћа, већ од 1926. године. Неке драгоцене књиге добијене су на поклон од проф. М. Недељковића, оснивача Опсерваторије, проф. М. Миланковића, проф. М. Мишковића, проф. Ј. Михаиловића, проф. Б. Поповића, проф. Б. Шеварлића, и др. " Истовремено оне као "једну од најстаријих књига у Библиотеци" истичу ELEMENTORUM UNIVERSAE MATHHESEOS том III Руђера Бошковића, штампану 1754. у Риму, а осим ње и КАЛЕНДАР Захарија Орфелина, штампан 1783. у Бечу.

Како се Опсерваторија 1924. године, што смо већ констатовали, поделила на два дела, Астрономску и Метеоролошку, засигурно је приликом деобе подељен и, до тада прикупљени фонд књига и часописа, према научним гранама, на два дела.

Из тога периода, заправо тачније 1927. године, док је Опсерваторија била на старој локацији у Војводе Миленка 52, имамо податак чак и о могућем физичком смештају Библиотеке. Податак је из Деловодника Астрономске опсерваторије, 1925-1932, где је управник Мишковић, 23. марта 1927, под бројем 7 Деловодника, у рубрици, "Садржина предмета", а којег је упутио ректору Универзитета, уписао: "Моли (се) за дејство код фирме Vogeli, да иста о свом трошку, за време монтирања (вероватно рефрактора од 200 mm, примедба - М.Р.) прегради учионицу у дрвеној школи, намењену за канцеларију и библиотеку ове Опсерваторије" (документа нема у архиви АО).

У архиви Астрономске опсерваторије о попуњавању Библиотеке, највише грађе (од 1929. па надаље) има о, као једном од начина попуњавања, штампању властитих публикација.

Уствари, први конкретан податак о штампању Опсерваторијиних публикација имамо из 1927. године, а из дописа (препис) министра Просвете Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, К[осте] Куман[у]дија, упућеног Министарском Савету, 5. децембра, под бројем, П.Бр. 16613 (АО, бр. 358/28).

Министар у допису предлаже: "Ради одржавања културних веза са иностранством и ради објављивања резултата својих истраживања, потребно је да Астрономска опсерваторија у Београду издаје Анале Централне Опсерваторије у Београду. Пошто Опсерваторија нема других прихода сем оних предвиђених државним буџетом, а не може се наћи приватни издавач коме би рентирало да издаје један овакав часопис, то је неопходно потребно да се Анали штампају бесплатно у Државној штампарији у Београду". Успут их подсећа да је "Ову потребу увиђало и Народно Представништво бив. Краљевине Србије, те је још 11. маја 1902. године, било донело решење да се

ови Анали штампају бесплатно у Државној Штампарији у Београду". На крају дописа министар закључује: "Стога, част ми је предложити Министарском Савету да се Анали Централне Астрономске опсерваторије у Београду... штампају бесплатно у Државној Штампарији у Београду".

Министарски Савет је усвојио предлог министра просвете, и овластио га да га спроведе у дело.

О оваквој одлуци Министарског Савета, управника Државне Штампарије подсећа управник Мишковић, вероватно са разлогом, дописом од 30. јануара 1936. године (АО, бр. 55/36).

Не треба сумњати да је доношењу овакве одлуке претходило (што се не види из докумената) Мишковићево дуго и упорно залагање код органа власти.

Проблем бесплатног штампања, процедурално је решен тако, да је одлуком Министарског Савета, за Опсерваторију одобрено уношење у Буџет Државне Штампарије позиција, (или партија) за бесплатно штампање научних публикација (АО, бр. 304/35). Касније, од 1935. године, бесплатно право штампања, на Мишковићево тражење, проширено је и на корице књига и часописа, те за штампање разних образаца и формулара, неопходних за астрономске рачуне, при припреми публикација. Опсерваторија би припремљен рад достављала Штампарији, са захтевом за штампање, а ова би по завршеном послу извештавала Опсерваторију са коликом су сумом задужили њен рачун бесплатног штампања за текућу годину, и све тако до исцрпљења одобреног рачуна (суме).

Почев од 1928. године, Опсерваторија је издавала следеће редовне публикације:

1. *Annuaire* . . . . . штампани 1928. за 1929. па до 1933. за 1934. год.
2. *Годишњак нашег неба*.... штампан 1929. за 1930. до 1951. за 1952.
3. *Memoires*. . . . . штампан 1933. за 1932. до 1950. за 1949.
4. *Наутички годишњак*. . . . . штампан 1933. за 1934. до 1939. за 1941.
5. *Публикације АО у Београду* ... од 1947. до данас (периодична издања).
6. *Bulletin de L' Observatoire Astronomique de Belgrade*, Бр. 1-5 за године 1936-1940.
7. *Астрономска и метеоролошка саопштења*, од бр. 1-7, за год. 1945-1950.
8. Остале публикације... Michkovitch, V. V.: *Nouvelles tables de précéssion*, Publications de l' Observatoire Astronomique de l' Université de Belgrade, предговор и таблице, 39 стр.

Ове публикације штампане су углавном у тиражу од 500 примерака, а понекад, као *Годишњак нашег неба*, за којег је интересовање било веће, и по 600 примерака. Дакако да оволики тираж није коришћен само у сврху попуњавања своје библиотеке, већ, и то највише, за међународну размену са астрономским опсерваторијама, сродним институтима, академијама наука и библиотекама, за њихова издања.

Управо је ово разлог што штампању и издавању Опсерваторијиних публикација, у овом раду, дајемо знатно већи простор и значај, него што би то на први поглед било оправдано; а други важан разлог је, што је сва размена публикација ишла преко Библиотеке, односно, непосредни извршиоци обимних послова евиденције, кореспонденције, паковања, слања и преузимања публикација и књига, биле су особе које су радиле у Библиотеци; почев од оних "задужених за Библиотеку", помоћника, па до књижничара и библиотекара, односно шефова Библиотеке.

Део властитог тиража поклањан је и домаћим стручним библиотекама, научним институтима, истакнутим установама и институцијама, појединцима, домаћим и страним научним радницима. Тако је, према списку, Опсерваторија, *Annuaire* бр. 1, за 1929. годину, доставила на 85 страних адреса 91 примерак публикације, 1930. године на 103 адресе 108 примерака, а 1931. године на 123 адресе 135 комада часописа.

Већ за неколико година, заправо 1936, Опсерваторија ће своје публикације усмеравати на 363 адресе.

На овај начин, разменом, Опсерваторија је на најјефтинији начин долазила до неопходних, а најзначајнијих светских часописа, астрономске, односно сродних наука, а коректном сарадњом и до поклона у књигама и часописима од институција и појединаца.

На домаћем плану публикације Опсерваторије су углавном поклањане: од Српске краљевске академије, ЈАЗУ, народних и универзитетских библиотека, Матице српске, па до општинских и гимназијских библиотека.

Најстарији документ нађен у архиви Астрономске опсерваторије, који сведочи о њеним поклонима књига другој установи, је попис примљених књига, и захвала на поклону од стране управника Универзитетске библиотеке, Уроша Џонића, управнику Опсерваторије Мишковићу, од 14. јула 1927. године. Поклон Опсерваторије, према списку, садржи 52 књиге, све на страним језицима (највише на француском), углавном из физике и математике..., међу којима и два наслова Михаила Петровића (АО, бр. 70/27).

Примерке-поклоне су добијале и разне војне установе, војни и сродни цивилни институти, али и значајне научне и јавне личности.

Примаоци поклона су по правилу Астрономској опсерваторији слали писмене захвале за примљене публикације, као што је то, истичемо за пример, урадила Српска краљевска академија, дописом (АО, бр. 707/31) од 16. новембра 1931. године, упућеним управнику Опсерваторије, у којем секретар Академије каже: "Част ми је извести Вас да је Српска краљевска академија са захвалношћу примила послатих јој пет примерака *Астрономског годишњака за 1932 годину*."

Захвале за поклоњене публикације Опсерваторији су слале и многе стране институције и појединци.

Кад је у питању слање на поклон публикација највећим домаћим политичким и државничким личностима истакли би три примера, а сва три су дописи Опсерваторије Државној штампарији.

У првом (АО, бр. 56/36) управник Мишковић пише: "Како би управа ове Опсерваторије желела да библиотеци Њ. В. Краља пошаље један комплет свих седам до сада штампаних *Годишњака нашег неба*, то ми је част умолити да се приложене књиге укориче у Државној штампарији, на терет слободних кредита за бесплатно штампање и издавање публикација ове Опсерваторије, и доставе овој управи."

У другом, (АО, бр. 783/37) Мишковић тражи да се укоричи 15 књига *Годишњака нашег неба* за 1938. годину и то: 1 примерак за библиотеку Њ. В. Краља; 1 примерак за библиотеку Њ. В. Кнеза Намесника; и 13 примерака за Г. г. Намеснике и чланове владе.

И у трећем Мишковић умољава да се укориче два примерка *Годишњака нашег неба* за 1939. годину, "Један за библиотеку Њ. В. Краља, а други за библиотеку Њ. В. Кнеза Намесника."

Управо за овај достављени примерак *Годишњака* за 1939. годину, Канцеларија Њ. В. Краља, дописом Бр. 2542, од 4. априла 1939. године, захваљује се Опсерваторији и каже "У вези Вашег акта, Бр. 194 од 23. марта т.г. Канцеларији Његовог Величанства Краља је част потврдити пријем једног примерка *Годишњака нашег неба* за 1939. годину, који сте изволели послати за библиотеку Његовог Величанства Краља. Једновремено Канцеларији је част изјавити Вам захвалност на лепој пажњи."

Опсерваторија је своја издања поклањала и студентским удружењима.

Тако председник Академског астрономског друштва, Универзитета у Београду, Ђорђе Николић, моли Астрономску опсерваторију за један примерак *Наутичког годишњака* за 1935. годину, (АО, бр. 237/34) за Друштво, а управник Мишковић на молби исписује руком: "Да се изда 1 примерак."

Исте године, нешто касније, књижничар Друштва, Ненад Јанковић, захваљује се Опсерваторији на примљеним књигама; *Наутички годишњак* 1 књига, *Memoires*, две, и *Годишњак нашег неба*, 5 књига (АО, бр. 897/34). Друштво са своје стране Опсерваторији доставља свој часопис *Сатурн*, бројеве 1, 2 и 3, за 1935. годину (АО, бр. 291/35).

На писмено тражење Удружења студената математике, Универзитета у Београду, Опсерваторија им доставља *Годишњак нашег неба*, за године 1934-1938, све *Memoires* и све *Bulletin*-е штампане до 1938. године (АО, бр. 998/38).

Такође на њихово тражење, Опсерваторија ће и Удружењу студената физике, Универзитета у Београду, поклонити 8 примерака *Годишњака нашег неба* за године, 1933-1939 (АО, бр. од 22. новембра 1939).

Ових тридесетих година, Опсерваторија је, осим што је поклањала, и добијала је књиге на поклон; како од појединаца, тако и од разних институција. Наводимо неке.

Тако госпођица Александра Јовановић, апсолвент физике (или филозофије) обавештава Опсерваторију да јој, "Као некадашњи слушаоц те Опсерваторије", поклања 7 књига из области астрономије, пошто њој, како каже, за садашње студије више нису потребне.

Ценећи овај гест, управник Мишковић јој се на поклону најлепше захвалио (АО, бр. 754/33).

Мишковић потврђује и поклон од 39 књига, *Annuaire du Bureau des Longitudes*, штампаних од 1817. до 1861. године, примљених од Француског семинара из Београда, и његовог управника М. Ибровца, професора Универзитета (АО, бр. 81/34).

У неким случајевима, као што је овај који ћемо навести, значајно је забележити и поклон од једне књиге!

Поводом поклоњене књиге, управник Мишковић поклонодавцу, 20. фебруара 1935. године, под бројем 95, шаље допис следећег садржаја: "Овим ми је част потврдити пријем једног примерка Вашег дела *Небеска механика* за Библиотеку Астрономске опсерваторије, Универзитета у Београду, и умолити Вас да примите израз најлепше захвалности на овом поклону." Захвалност је упутио, дакако, "Господину Др Милутину Миланковићу, професору Универзитета" потоњем директору Опсерваторије, и једном од највећих српских научника.

Поклон, вредан Мишковићеве "дубоке захвалности", био је и онај упућен од стране Јеленка Михаиловића, управника Сеизмолошког завода из Београда, од 41 свеске разних публикација, и то: 3 свеске *Монографије*, серија Б; 2 свеске Издања Геолошког института у Београду; 7 свезака Званичних публикација Сеизмолошког завода; 6 свезака Издања Српске краљевске академије; и 23 свеске посебних издања радова Јеленка Михаиловића (АО, бр. 550/36).

Опсерваторију обавештава и Државна архива, да је "...поред разних аката добила и разне штампане књиге... међу тим књигама налазе се и књиге астрономске садржине. Како те књиге нису потребне Државној архиви, то је Управи част послати их Астрономској опсерваторији за њену књижницу." Даље наводи наслове и ауторе 39 књига, међу којима и 4 књиге (налова) Милана Неделковића, по једна Јеленка Михаиловића, Рад. Васовића, Петра Манојловића, итд (АО, бр. 147/34).

Из извештаја в.д. библиотекара Астрономске опсерваторије, Сергија Дрињевића, управнику Мишковићу, сазнајемо да је, "У децембру месецу (1937) приспела.... велика пошилка књига и публикација, које је примио у Паризу г. Управник Опсерваторије, за време свог борарка у иностранству" (АО, бр. 41/38).

Још једна пошилка књига, као поклон Француске владе, стигла је 1938. године на Београдски Универзитет, од којих је Универзитетска библиотека, оне, астрономске провенијенције, уступила Астрономској опсерваторији (АО, бр. 193/39).

Из једног од најстаријих докумената Астрономске опсерваторије, који се односе на Библиотеку (АО, бр. 59/31), сазнајемо да је Опсерваторија из иностранства (не наводи се одакле) добила извесну количину књига, које "спадају у чисто стручну категорију астрономских дела ефемерида, без којих ова Опсерваторија не може бити."

Поред напред наведена два начина набављања књига, разменом и поклонима, Опсерваторија је до доста књига и публикација дошла путем куповине преко Београдских књижара, а деломично и директним путем, од издавача или аутора.

За своју Библиотеку, Опсерваторија је углавном књиге набављала преко две Београдске књижаре; књижаре "Геце Кона", Кнез Михаилова 12, и књижаре "Ф. Пеликана", Краља Милана 6, али и по личној молби и интервенцији управника Мишковића код појединих директора Научних завода.

Кад је започела оваква сарадња са ове две књижаре, о томе у архиви Астрономске опсерваторије нема (прецизних) података. Тек, о сарадњи са "Гецом Коном", главним сарадником Опсерваторије за набавку књига и часописа, нешто више сазнајемо из дописа којег је управник Мишковић упутио књижари "Геца Кон", а поводом проблема у сарадњи, где констатује: "Откако је Астрономска опсерваторија основана, набављани су сви часописи и сва литература, како иностранство тако и у земљи, преко ваше књижаре, и до скоро, искључиво преко ваше књижаре" (АО, бр. од 20. јануара 1938).

Из ове Мишковићеве констатације не можемо апсолутно поуздано закључити да ли је, као на почетак сарадње, мислио на оснивање старе (1887) или нове, данашње Опсерваторије, у основи завршене 1932. год., иако ова друга могућност делује много реалније.

Зато поуздано знамо да Опсерваторија тек од "скоро" сарађује са књижаром "Ф. Пеликана", каже Мишковић, о којој сарадњи најстарији документ из архиве Установе носи датум, 24. април 1937. године.

Најстарији пак документ у архиви Опсерваторије, који сведочи о сарадњи са "Гецом Коном", има датум од 22. марта 1935. године (АО, бр. 177).

На основу преписке између Опсерваторије и две књижаре, сарадња између њих је технички спровођена на следећи начин.

Управник Опсерваторије им је достављао налог, да за рачун Установе претплате, или исплате, одређеним банкама, у девизним средствима (за иностранство) потребан износ за поручене књиге или часописе, попис којих им је, са свим потребним подацима, у прилогу достављао.

По завршеном послу, књижаре су достављале Опсерваторији спецификацију, са протувредношћу у динарима, са којом задужују њен рачун код себе. За ову сврху Опсерваторији су на Главној државној благајни отворани кредити, из којих је она ликвидирала књижарска потраживања.

Иако је главнину послова обављао преко "Геце Кона", са овом књижаром је управник Мишковић имао и доста проблема.

Тако већ 22. марта 1935. године, (АО, бр. 177/35) након више усмених упозорења, а незадовољан пословним односом "Геце Кона", Мишковић им шаље писмени приговор. Готово је редовна појава, да, каже Мишковић у допису, у рачунским документима о испорученим књигама, које ова Опсерваторија преко вашег предузећа набавља, наилазимо на најразноврсније грешке и омашке. Примећено је тако, наставља он, да један исти часопис чак у истој години и знатним границама мења цене: догађа се да исту књигу двапут обрачунате; да исту књигу ваше предузеће наплати 245 а у другим књижама је 192 динара; да без разлога по пола године не испоручите часопис; да Установи достављате и наплаћујете по два броја истог; да неуредно испоручујете тражене поруџбине, итд. За све тврдње он наводи и прецизне податке.

Да би предупредио овакве појаве, Мишковић тражи да се, пре дефинитивних обрачуна, Опсерваторији достављају изводи са тачним ценама и сумама, које ће се овде сравнити и прегледати, да би потом били враћени ради састављања коначних рачунских докумената.

Иако је Мишковић због оваког пословног односа, "Геци Кону" у више наврата претио са отказом сарадње и обраћању другој књижари, где, како каже, особље више води рачуна о својим муштеријама и тачније обавља свој посао, сарадња није прекидана, иако су се разни проблеми, према документима, јављали и каснијих година, у више наврата.

Наведене две књижаре нису само за Опсерваторију набављале књиге, него су и продавале њена издања. (Њене књиге продавала је, у мањем обиму, и Француско-српска књижара А. М. Поповића, Драшковићева 6, Београд) У комисиону продају путем реверса најчешће је достављана и најтраженија књига, *Годишњак нашег неба*, по цени од 25 динара (за 1939. и 1940.) и *Наутички годишњак*, по цени од 30 динара, уз рабат од 20%.

Тако су 1938. године књижаре "Геца Кон" и "Ф. Пеликан", продале 40 примерака *Годишњака нашег неба* од чега је инкасирано 800 динара.

Да би иоле "подмирио трошкове око израде књига и хонорисања особља које узима учешће око штампања, а пошто нема других буџетских могућности ни начина да се ови трошкови подмире", Мишковић је управника Државне штампарије молио за одлуку, да се половина новца, од овако продатих књига, стави на расположење Астрономској опсерваторији (АО, бр. 55/36).

Због куповине *Годишњака нашег неба*, Опсерваторији су се дописима обраћале и установе и појединци, а за *Наутички годишњак* првенствено ратна и трговачка морнарица. Највише поруџбина за куповину *Годишњака нашег неба* стигло је из Љубљане, како од установа (књижара) тако и од појединаца, а затим из Загреба и Сплита.

Неупоредиво највише примерака *Наутичког годишњака* одлазило је у Сплит; 1937. године 60 комада, знатно мање у Команду Морнарице у Земун, 10 комада.

Опсерваторија је водила и књигу о размени, поклонима и продаји својих издања, но, према Мишковићевом признању, не и са неком нарочитом прецизношћу.

Због посебног интереса и значаја неких чланака објављених у својим издањима, Опсерваторија их је посебно штампала, као сепарате. Тако су 1936. године из свеске 3 *Memoir*-а, штампани сепарати Р. Кашанина, В. Жардецког и М. Петровића у 30, а Н. Салтикова у 50 примерака. Из исте едиције, свеске 4, 1939. године, штампани су сепарати В. Мишковића и Б. Петронијевића у по 100, а Р. Кашанина у 50 примерака. Или, исте године, чланак Ст. Мохоровичића, из *Наутичког годишњака*, одштампан је у 100 брошираних примерака.

Осим штампања научних публикација, образаца и формулара, Опсерваторија је са Државном штампаријом радила још један, за своју Библиотеку значајан посао - корице књига. Да и ову врсту неопходних послова у штампарији може вршити на основу својих кредита, одобрених за бесплатно штампање публикација, (од 1927.) Опсерваторија се изборила знатно касније, тек 1936. године.

Како су кредити у државном буџету за потребе Астрономске опсерваторије, готово сваке године умањивани, каже Мишковић, (АО, бр, 96/36) тек на своје инсистирање, а по одлуци министра просвете од 20. јула 1935. управник Државне штампарије, одлуком од 12. фебруара 1936. године, одобрио је Опсерваторији и корице књига на рачун бесплатних кредита, дакако, у њиховим границама (АО, бр. 139/36).

Све до тада, Мишковић је некако налазио начина да за ове издатке пронађе средства ван редовних буџетских средстава.

Почев од 1933. године у архиви се налазе спискови књига које је Опсерваторија достављала Штампаријиној књиговезници на повез и корице, уз назнаку да трошкови повеза и корице падају на терет кредита одобрених у буџету Државне штампарије за Астрономску опсерваторију. Уз њих се налазе и рачуни Штампарије о задужењу Опсерваторијиног рачуна за бесплатно штампање, за извршени повез књига и часописа (АО, бр. 495/33).

Спискови су, осим наслова, године издања и броја књига, садржавали и број књига достављених, како се каже, "за углед и мустру", како се која књига или часопис има повезати (корице, платно, боја, слова, . .). Оне књиге за које није достављана мустра, повезивале су се по већ, за Опсерваторију, уобичајеном обрасцу.

Тако је Опсерваторија 11. августа 1933. године, доставила Државној штампарији на повез и корице 105 свезака и 36 примерака "на углед". За овај посао Штампарија је задужила Опсерваторијин рачун са 3332 динара. Већ 8. новембра исте године, Опсерваторија штампарији шаље нови контингент књига; 71 свеску за корице и 19 примерака "за углед". Следеће, 1934. године, укорице је и повезано 77 свезака, а 1935. знатно више, 259 свезака. Годину касније, 1936., тај број је пао на 54, а 1937. и на 34

свезака. Број укоричених књига се 1938. попео чак до 228, растао и 1939, достижући максимум од 385 књига, да би већ 1940. пао на 201 примерак а 1941, на само 21 укоричени примерак.

Опсерваторија је на корицење и увезивање давала старе књиге, оштећене од времена и употребе, али је више било оних, у добром стању, али током прошлих времена укоричених са доста грешака; помешаних листова, без појединих листова или читавих делова, погрешно утиснутих наслова или поглавља књига, итд. Те су се књиге растављале и поново увезивале.

Коричене су и нове и исправне књиге; сталне или повремене публикације. Најчешће је то рађено за посебне намене: за значајне личности; краља, намесника, чланове владе, стране великодостојнике, итд.; или значајне прилике као што су конгреси, скупови, итд.

Још су коричени каталози, ефемериде, разне карте и сл.

С обзиром на режим рада Опсерваторије, редовно дању, али кад су ведре ноћи, тј. кад постоје услови за посматрање, и ноћу, без обзира било лето или зима, и Библиотека је морала да се прилагоди том ритму, тако да је готово увек била отворена, и стајала на расположењу свом особљу. Због тога је библиотекар за прековремени и ноћни рад, и, како каже Мишковић у допису Одељењу државног рачуноводства, "Огроман број књига и часописа, којима ова Опсерваторија располаже, затим сталне размене публикација са страним институцијама, разгранате кореспонденције на разним страним језицима са научницима и научним установама", итд., (АО, бр. 101/36) од 1936. до 1940. године, примао специјалну месечну награду од 400 динара из посебних партија државног буџета за специјалне награде.

Библиотека је истовремено била на услузи и студентима Београдског универзитета, како за читање књига, тако и за посуђивање, па чак и другим лицима, уз одобрење управника Мишковића.

За издавање књига читаоцима са стране, били су одређени посебни дани и часови кад се то радило.

Углавном, режим рада Библиотеке одвијао се све до 5. новембра 1936. године, према наређењима управника Мишковића, а тада је донет "Правилник за Библиотеку Астрономске опсерваторије". Разлог за доношење Правилника био је, непоштовање Мишковићевих наредби о односу и поступању особља Опсерваторије према Библиотеци; неуредно узимање књига, без уписивања података, губљење картона, изношење и посуђивање књига другим лицима, губљење књига, итд. Правилником је прецизно било регулисано, ко, када, како и које књиге може да узима, а забрањено је изношење из Библиотеке каталога, небеских карата, речника, лексикона, итд.

У циљу коначног сређивања Библиотеке, тј. упоређења њеног стања са инвентаром, Мишковић ће 1940. године, како би библиотекар за то омогућио више времена и простора, донети одлуку којом забрањује приступ у Библиотеку лицима ван Опсерваторије (АО, бр. 894/40).

Колико је књига Астрономска опсерваторија имала по пресељењу са старе, на нову, данашњу локацију, јуна 1932. године, нема поузданих података.

Тек један неодређен, без навођења извора и времена, налази се у Свесци 36, *Сто година Астрономске опсерваторије у Београду*, у већ спомињаном раду, *Библиотека Астрономске опсерваторије*, Дојне Петровић и Јелисавете Арсенијевић, које на 103. страни кажу, да је библиотечки "фонд на почетку износио око 800 наслова".

Да ли под "почетком" мисле на 1932. годину, што би могло бити и реално?

Тој тези у прилог иду и подаци из старог Каталога Библиотеке Астрономске опсерваторије, у којем најновије уписане књиге, као годину издања имају 1934. годину, па је велика вероватност да су задње књиге уписане управо те, или 1935. године. Уписано је 868 књига, па би, кад се упореде ова два податка, "почетак" од "око 800 наслова", могао са великом сигурношћу да се смести у 1932. годину.

Зато поуздано знамо да се, по наређењу управника Мишковића, руковања Библиотеком августа 1932. године, непосредно по пресељењу (1. јула 1932) на Велики Врачар, данашњу Звездару, прихватио режисер Опсерваторије, Сергије Дрињевић, и то као в. д. библиотекара (АО, бр. 16/37). Тада је, по сопственом запису, примио књиге, часописе и остала издања без икаквих спискова, каталога или томе слично; постојала је само, каже он, картотека састављена много раније, непотпуна, и није одговарала чињеничном стању.

Дрињевић ће истовремено обављати више дужности: административну, режисерску (рачуноводствену), библиотекарску, затим, од јуна до октобра 1932. калкулаторску, а од јула 1933. до јануара 1936. и опсерваторску дужност. Због обимних и напорних библиотечких послова, за које Опсерваторија није успевала да осигура буџетско место, Дрињевићу је у обављању истих био присиљен да испомаже и сам управник Мишковић, без накнаде за тај посао (АО, бр. 101/36).

Он ће се Библиотеком бавити до краја 30-тих година, и баш захваљујући њему, тај период је добро покривен подацима о њеном раду.

(Са дужности режисера смењен је 7. фебруара 1940, а са Опсерваторије је отишао 12. марта 1940. године, за дневничара-званичника Деканата Филозофског факултета (АО, бр. 1175/40).

Круцијални документ за сазнање о раду на уређењу и организацији Библиотеке Астрономске опсерваторије за период, 1932 - 1936. година, је извештај о раду којег је в. д. библиотекара, Сергије Дрињевић, доставио управнику Мишковићу, по његовом усменом наређењу, 14. јануара 1937. године (АО, бр. 16/37). У њему Дрињевић Мишковића, тада, а нас данас, до у детаље информисе о свом раду на изради картотеке, каталога, инвентара, набавци књига, размени публикација, о попуњавању и коричењу књига, о броју књига, часописа, ефемерида, каталога, атласа, карата... Иако је извештај доста дуг, због његове садржајности и обиља прецизних података,

који ће употпунити напред изнете чињенице о Библиотеци, пренећемо га у целини, онако како га је саставио човек који је, извештај ће то потврдити, формирао стручне основе данашње Библиотеке Астрономске опсерваторије.

Извештај гласи:

По наређењу Господина Управника, примио сам руковање библиотеком Астрономске опсерваторије августа месеца 1932. године, непосредно по пресељењу Опсерваторије из вароши у ново саграђене зграде на Великом Врачару. Том приликом примио сам само књиге, часописе и остала издања, без икаквих спискова, каталога или томе слично. Постојала је само картотека, састављена много раније на старој Опсерваторији, али она већ није одговарала своме циљу, јер је била непотпуна. Стога је први посао, који сам морао да предузнем, поред одређивања места у библиотеци за сваку књигу или дело, био - састављање картотеке. У току августа и септембра 1932. године састављене су биле две картотеке; једна по насловима књига, а друга по именима писаца. У току времена показало се, да у другој картотеци могу бити од користи само карте за поједине књиге (дела), а не и за часописе, билтене, циркуларе и остала повремена издања.

Картотека је била израђена од карата разне боје, и то: црвене за књиге, уџбенике и поједина дела; плавих за каталоге, карте; розе за анале и публикације које не излазе редовно, или имају своје бројеве (годишта); сивих за часописе, повремена периодичка издања; жутих за таблице, атласе, годишњаке; зелених за "варије", и белих за посебне публикације, или дела-приказе, које издају опсерваторије. На свакој карти стоји: наслов дела, писац, издање. На полеђини карата за периодична издања стоји: попис свих свезака истог дела којима располаже библиотека, и то одвојено за укоричене и за неукоричене свеске. На њима сам такође уводио свако приспеће повремених издања. Сем тога карта је носила број који је одговарао броју удареном на књизи (или делу) и који се јављао као нумер књиге! Поред тога назначавано је и на коме се месту библиотеке књига налази. У томе циљу су полице у библиотеци биле нумерисане и обележене словима. Сад се указује потреба да се изврши поново расподела књига (дела) на полицама, како би се ослободило место за нове књиге, односно нове свеске повремених издања. Делом су већ неке књиге пренесене; кад се овај посао заврши и књига добије своје коначно место, потребно ће бити преконтролисати карте и поправити поменуто бележење.

Крајем 1933. године израђене су биле на столовима у библиотеци нарочите полице у којима су сложене засебне, још неукоричене свеске разних повремених издања за текућу годину. Како се у току времена библиотека све више попуњавала, израђена су била у механичкој радионици, три специјална ормана (од којих су за сада у библиотеци само два), за чување неукоричених повремених издања, која или представљају мањи интерес, или којих има већ толико много, да не могу стати на полице столова.

Упоредо са израдом картотеке, израђен је и каталог књига, часописа и осталих повремених издања.

Каталог је био откуцан на писаћој машини у трипликату, по редном броју нумера књига. Али како овај каталог није представљао никакав званичан документ, то сам посетио библиотекара Народне библиотеке, од којег сам добио потребна упутства у погледу вођења библиотеке, и завео по наређењу господина управника: "Инвентар књига, часописа и повремених издања Библиотеке Астрономске опсерваторије".

У овај инвентар заведена је свака књига, као и сваки часопис и остала повремена издања, и то појединачно свака свеска, том или годиште. Поред тога назначена је и цена књиге, где се то могло утврдити. Приликом доласка новог годишта или тома неког повремених издања, било као целина, или састављеног у току године из појединих редних бројева годишта, – ово се годиште или том исто тако заводило у Инвентар, под редним бројем приспећа, али под нумером одговарајуће публикације. Пошто се у овом случају таква књига заводила на нови лист Инвентара, поред забележеног назива књиге стављана је примедба на редни број Инвентара под којим је забележен почетак, односно продужење бележења публикације.

Картотека, а донекле, према томе, и Инвентар није нека мртва ствар. Она је увек у покрету, јер не само што се на картама бележе поједини бројеви текућих издања, које се бришу чим се наврши годиште, већ због тога што се увек јавља потреба за неку допуну, прераду, итд.; нарочито кад се прерађује рђаво повезана књига. У овом случају се појављују уместо једне књиге под извесним нумером-две књиге (а који пут и више) од којих једна задржава исти нумер (али можда са измењеним насловом) док за другу књигу треба дати сасвим нов нумер, као новој књизи-па затим и једну и другу завести (односно поправити ознаку) у картотеку и Инвентар.

Набавка књига и часописа вршена је готово сва преко београдских књижара, а само делимично директним путем. Набавка анала, билтена, циркулара и томе слично, који се јављају као званичне публикације појединих опсерваторија и научних установа вршена је путем размена са нашим публикацијама.

Начин увођења у картотеку и Инвентар сваке приспеле књиге био је следећи:

Свака књига или публикација које било опсерваторије, која представља већ потпуно завршено дело (том, годиште), а која улази у библиотеку, завођена је у картотеку, у одговарајућу за ту публикацију карту, као и у Инвентар књига. Ако је књига била нова, тј. потпуно засебно дело, или је потпуна почета свеска које било публикације, што их наша библиотека досад није добивала - увођена је нова карта, на књигу се стављао редни нумер и књига заводила у Инвентар. У том случају, у Инвентару поред назива књиге стављана су два броја: 1 - редни број Инвентара и 2 - нови редни број (нумер) књиге. После тога књига се, према своме садржају, ставила на полицу библиотеке. Ако је књига представљала једно завршено дело (том,

свеска, годиште), али већ у библиотеци постојеће књиге или публикације, књига је добивала исти број (нумер), а затим се заводила у карту дотичне установе (публикације) и у Инвентар. У овом случају поред назива књиге и ознаке тома или годишта, у Инвентар је стављан: редни број Инвентара и редни број (нумер) дотичне публикације. Незавршени делови разних публикација (посебне бројеве годишта, томова, свезака) стављени су били на полице на столу у библиотеци, на место одређено за ту публикацију. Док годиште (том) није било довршено, свака поједина свеска завођена је оловком само у карту као наредни број текућег годишта или тома. Чим је том или свеска била попуњена, књига се давала на корицење и, написано оловком на карти брисано је, а књига као већ готова свеска, заводила се у карту и у Инвентар под новим редним бројем Инвентара али под истим бројем (нумером) одговарајуће публикације. Потом се књига стављала на одређено место на полици. Како у овој години није било могућности за корицење већ готових књига као и неких публикација и часописа, чија су годишта (свеске) попуњена, - то су оне, без обзира на то што нису још укорицењене, завођене биле у карте и Инвентар, стављене на своја места на полици.

Мање брошуре, листићи, прикази, итд. што су нам их слале поједине установе или лица, али које нису имале никакве везе са нумерисаним свескама, стављане су заједно уз одговарајуће публикације, али се нису нигде заводиле, већ су касније од њих састављане посебне књиге – "Варије".

Набавка, односно попуњавање библиотеке годиштима која нам недостају, публикација појединих научних установа, вршена је била или куповином (ако су била у питању већ антикварна издања), или на следећи начин.

У коверат са нашом публикацијом, која се слала некој иностраној научној установи, од које ми нисмо имали потпун број њених публикација, стављао сам карту с молбом да нам попуне библиотеку бројевима својих публикација, што нам недостају. Овај поступак није давао увек позитиван резултат, јер неке опсерваторије већ немају на расположењу тражене примерке и то нам саопштавају, а неке уопште нису ни одговарале на нашу молбу. Али било је и таквих опсерваторија, које су се одазвале на ову молбу и послале своје публикације. На тај начин је наша библиотека ипак могла донекле попуњити своје колекције. Сем горе наведених начина, набавка књига и часописа вршена је била још по личној молби и интервенцији господина управника код појединих директора научних завода.

По моме мишљењу, један од начина на који би смо дошли до редовнијег пријема публикација других установа, био би следећи. Да се заведу поштанске карте, на неколико страних језика, за потврду пријема публикација оних опсерваторија које не прилажу уз своје послате публикације карте за потврду пријема. Сматрам да би се оваквим начином, кад би смо одговарали и потврђивали пријем оваквих публикација на својим картама, постигли то, да иностране установе увиде како се наша библиотека интересује за њихове публикације, па стога можда и више нам пажње

поклањали и редовније и више слали своје публикације. Израду оваквих карата предложио сам, али због буџетских немогућности ово је за сада одложено.

Вођење евиденције о узимању и враћању књига из библиотеке отежавано је околностима под којима се налазе све научне библиотеке у сваком научном заводу, јер је библиотека увек, и дању и ноћу потребна особљу Опсерваторије за његов рад; отуда није било могуће да нити се библиотека затвори, нити се заведу одређени часови, у којима би библиотека била отворена за издавање и повратак књига. Сем тога је библиотека стајала такође на расположењу и студентима Београдског универзитета за њихове студије и то не само за читање у библиотеци, већ и за одношење књига ван Опсерваторије. Да би се ипак у том погледу завео изванредан ред и контрола, по одобрењу господина управника, уведени су картони за сваку књигу. Ови су картони стајали уз сваку књигу и сваки читалац, узимајући неку књигу на читање, морао је забележити на овај картон своје име и датум кад је књигу узео, а затим картон ставио у одређени коверат, који се налазио на полици са које је књига узета; приликом повратка књиге имао је читалац да из коверта извади одговарајући картон, забележи опет датум повратка књиге, смести ову карту у књигу, а књигу стави на полицу на исто место откуда је и узео. Што се тиче часописа и публикација код којих има више свезака у једном делу, наређено је било, (наредбе бр. 12/34 и 118/35) да сваки читалац, кад узима часопис или публикацију, забележи то на неком парчету хартије, коју ставља на место узете свеске. Сем тога по наређењу господина управника бр. 118/35, нико од службеника није могао ма коме давати књиге из библиотеке ван Опсерваторије иностраној публици која би имала право да се, по одобрењу господина управника, користи библиотеком. За то уведени су били нарочити часови и дани у које је библиотекар вршио издавање и пријем књига.

За евиденцију узетих неукоричених појединих свезака часописа за текућу годину, које се налазе на столу, заведен је Прегледни лист часописа и повремених публикација.

Све ове мере нису довољно постигле свој циљ, јер: 1. особље које се користило библиотеком није увек обраћало пажњу на поменуте картоне у књигама; при узимању књига картони су вађени али на њима није бележено ко је и када књигу узео; при враћању књига није понекад ни сам картон враћало у књигу; а понекад су се дешавали и такви случајеви да је књига изношена заједно са картоном, тако да није ни трага остављано о узетој књизи. Што се тиче укоричених часописа и других повремених издања, то готово и није било случајева да ко остави ма какав траг о узетој књизи. 2. службеници Опсерваторије нису се увек придржавали наредбе господина управника, да нико сем библиотекара не сме издавати књиге иностраној публици. Све ово изазвало је неопходност нове, строжије наредбе. И тако је 5. новембра 1936. године израђен Правилник за библиотеку Астрономске опсерваторије, с тим, да би непридржавање према њему повукло за собом затварање библиотеке и издавање књига и часописа на реверс само у

одређене часове дана. Овим правилником остављен је био принцип карата за евиденцију, али је тачно објашњено како и на који начин и којим књигама се може особље Опсерваторије користити. Безусловно је забрањено изношење из библиотеке: каталога, небеских карата, фотографских снимака, појединачних свезака часописа за текућу годину, циркулара, повремених публикација, лексикона и речника. Карте за књиге израђене су биле у Државној штампарији по истом обрасцу, у сивој боји (образац: АО, Ад. 16. 1936-ХI). Свака књига има своју карту на којој мора стајати ко је и када књигу узео или вратио. За укоричена издања код којих има више књига уведене су карте за цело дело; на овим картама треба да се забележи, сем имена читалаца и датума, и број свеске која се узима. Какав ће бити резултат овог Правилника, не може се још, због краткоће времена, предвидети, али је несумњиво да је ред који прописује овај Правилник-најбољи и најефикаснији под условима да га се особље Опсерваторије придржава, и најзад једини могући под околношћу под којом библиотека се налази, тј. да је увек отворена и слободна.

Године 1933. примио сам и разашиланье наших публикација у иностранство, те сам од тога доба па до данас, водио и сав посао око тога, а који се састоји: 1- вођење евиденције коме и шта је послато 2- да ли је примио послату публикацију 3- рад око спремања пошиљке, тј. паковање у коверте, лепљење марака, жигосање, писање карата за потврду пријема и адреса на ковертама.

Ради вођења евиденције о томе, коме и шта је било послато, израдио сам књижицу од табака обичне хартије у коју сам бележио оно што се слало. За дознаку раније послатих публикација служио сам се картама које су нама поједине Опсерваторије слале као потврду пријема. Али како то не раде уредно све установе (мада се у сваку публикацију стави карта за то) то се није могло сасвим тачно утврдити да ли је послата била ова или она публикација.

Године 1935. замењена је књижица картотеком. Тога ради била је израђена "Картотека опсерваторија, установа и лица којима се шаљу публикације Астрономске опсерваторије Универзитета у Београду". Ова картотека се састоји од 2000 листова јаче хартије, који су стављени у 2 корице, од по 500 листова, од тврдог картона, улепљене у мушему са натписима златним словима. За сада су попуњене само једне корице; сем тога има још 1000 истих резервних листова.

У овој картотеци листови су поређани по алфабетном реду назива места где се налази дотична установа; затим долази држава и име установе или лица коме се шаље публикација. У рубрикама која заузимају остали део листа заводе се: редни број, наслов публикације, годиште, кад је послато, кад је приспела потврда пријема, колико је примерака послато и примедба. На полеђини сваког листа, осим тога, стављао сам: име директора и најглавније публикације које дотична установа издаје.

Свакој публикацији која се слала у иностранство додавао сам једну поштанску карту са отштапаном адресом наше Опсерваторије, ради потврде пријема испослате публикације; на другој страни ове карте бележио сам каква се публикација и који број шаље. На њима су иностране установе, по пријему публикације, потврђивале пријем потписом и враћале их назад нашој Опсерваторији, где су се ове карте распоређивале у одговарајуће коверте, припремљене за сваку поједину установу. Ове коверте са потврђеним картама (као уосталом и са сваком кореспонденцијом установе) сачињавају такође једну картотеку. У погледу повратка карата са потврдом пријема нису све установе и лица уредне; отприлике само их 60 до 70% потврђује пријем публикације.

Број научних установа и посебних лица којима Опсерваторија шаље своје поједине публикације достиже за сада-363. овај број мора да се сматра само као општи број.

Свему горе изложеноме, морам још на овом месту приметити, да је наш начин вођења библиотеке као и начин кореспонденције са научним установама (разашиљање публикација) заинтересовао пољске астрономе, који су радили на нашој Опсерваторији 1935. и 1936. године, у толикој мери да су они узели од мене како објашњења тако и обрасце наших карата и инвентара, да по нашој методи уреде и своје библиотеке.

Једно од озбиљнијих питања је – корицење књига. Како је ово скопчано са новчаним издацима, корицење се није могло изводити кад је требало. Међутим, поред тога што су се нагомилавале неукоричене књиге и публикације, већ се јавља и потреба за прераду и исправку већ укоричених књига. Узрок томе је недовољно пажљиво сређивање књига за корицење из ранијих времена. Отуда у току времена наилазило се на књиге код којих је, на пример, насловни лист био укоричен у средини књиге, или га уопште није ни било, као и индекса; или на пример утиснути натпис на корицама није одговарао правом заглављу књиге или броју свеске; или је опет књига била укоричена са пропуштеним неким табаком (појединог броја часописа, публикације) који у доба корицења није још био приспео, и тек после био набављен. Све ове ситне погрешке требало би исправити. Кад је то било могуће ја сам сам ове књиге прерађивао, тј. вадио и лепио на своје место засебне листиће, уносио недостајући табак итд. Али има и таквих књига, код којих се ове поправке могу извршити једино у коричарници. Међутим, прво је требало коричити нове књиге и публикације, па тек потом приступити исправкама већ укоричених књига. А за ово већ понекад није било новчаних могућности. Отуда има још увек књига које треба прерадити и од којих су неке већ припремљене за прераду, или чекају ту буџетску могућност.

Сем књига и часописа библиотека Опсерваторије располаже извесним бројем звезданих карата. Ове су делом пренете са старе Опсерваторије, а делом приспеле на нову. Између звезданих карата само су белгијске биле одвојене. Остале (Париз, Тулуз, Бордо и Алжир) биле су спаковане од стране Париске опсерваторије, и то све помешане. Како их је било у огромној

количини, нису могле бити одмах сређене. Ове године завршио сам и то. Све су карте подељене према опсерваторијама, односно према зонама и деклинацијама; а свака од ових група-према бројевима карте. И тако сад имамо потпуно сређене колекције звезданих карата, и то:

опсерваторије у Паризу.....640 карата
 опсерваторије у Алжиру.....555 карата
 опсерваторије у Бордоу.....444 карата
 опсерваторије у Тулузу.....515 карата
 и белгијских (Икл) ..... 480 карата

Свега 2634 ком. звезданих карата. Све су оне сређене по опсерваторијама, деклинацијама и зонама и стављене у картонске корице. Сем тога израдио сам за сваку опсерваторију специјалне таблице из којих се одмах види које карте имамо а које не. За држање карата требало би да се изради један специјални орман у коме би карте биле тако смештене да се лако налазе и ваде.

Сматрам за корисну и следећу новину: да се у библиотеци, негде на зиду, учврсти мања табла (плоча) на коју би се причвршћивала, сваког пута кад у библиотеку улази нека нова књига или публикација - једна цедуља са извештајем: каква је књига прispела и где се налази. Ово би корисно служило нашем особљу, омогућујући му на тај начин како извесну евиденцију о новим књигама које је добила библиотека, тако и њихово налажење на полицама или у орманима. Овакве би цедуље могле стајати на табли 5-7 дана, док се особље не упозна са извештајем, затим би се скидале, односно замењивале новим.

Према стању до почетка 1937. године, библиотека броји 3008 књига од 1026 дела, и то рачунајући само готове (укоричене) књиге као и завршена годишта. У овај број урачунате су:

1. Књиге, уџбеници, монографије, прикази: 516 наслова; 592 књиге;
2. Посебни прикази, реферати итд. које издају опсерваторије: 46 наслова; 46 књига;
3. "Варије": 27 наслова; 27 књига;
4. Повремене публикације, анали, мемоари, итд. 197 наслова; 766 књига;
5. Часописи, билтени: 92 наслова; 780 књига;
6. Годишњаци, таблице, календари, ефемериде, годишњи извештаји: 119 наслова; 679 књига;
7. Каталогси, атласи, карте: 55 наслова са 118 књига и 2765 карата

Осим овог броја књига Библиотека располаже великим бројем појединих нумера различитих публикација, брошура, приказа, реферата итд. -која до сада још нису испунили посебне свеске или још нису увршћене у "Варије", или, најзад, чекају док не буду укоричене. Ако би се сада могло приступити корицењу књига, горњи број књига повећао би се на око 33150.

12. јануара 1937.
 Београд

В.д. библиотекара
 Астрономске опсерваторије

Дрињевић је и почетком следећих година, 1938, и 1939, поднео управнику Мишковићу извештаје о стању Библиотеке Астрономске опсерваторије, за претходне 1937. и 1938. годину (АО, бр. 41/38 и АО, бр. 105/39).

За разлику од претходног, ови извештаји су врло кратки, и из њих ћемо дати само упоредне прегледе стања књига Библиотеке за 1937. и 1938. годину.

Стање Библиотеке.....1937. . . 1938. год.

1. Књиге, уџбеници, монографије, прикази, реферати итд.....	799 ком.	868 ком.
2. Повремене публикације, анали, мемоари, ...	826 "	904 "
3. Часописи, билтени, итд.....	1111 "	1176 "
4. Годишњаци, таблице, календари, ефемери- де, годишњи извештаји, итд.....	685 "	753 "
5. Каталогси, атласи.....	127 "	127 "
6. Небеске карте	2785 "	2861 "
7. Варије.....	32 "	34 "
Укупно: књига.....	3580 "	3862 "
карата.....	2785 "	2861 "

Рад у Библиотеци, истиче Дрињевић, одвијао се на "основи Правилника од 5. новембра 1936. године."

Како је Сергије Дрињевић, 7. фебруара 1940. године, смењен са дужности режисера Опсерваторије, он је изгледа истовремено престао да обавља и функцију в. д. библиотекара. Од овога датума режисерске послове обављао је Бранислав Шеварлић, (АО, бр. 1175/40) али је осим њих преузео и послове секретара (потписује се на дописима као секретар), али и послове библиотекара Опсерваторије, као в. д. библиотекара (АО, бр. 894/40). Нешто касније, крајем октобра 1940. године, па до рата, он ће се потписивати и као в. д. шефа Управне службе, с тим да ће функцију в. д. секретара преузети Мирослав Ђурчић. Према документима, и потписима на њима, послове библиотекара Шеварлић је обављао и почетком 1941. године, до окупације Југославије, и одвођења у заробљеништво.

Већ за 1940, а поготово за 1941. годину до почетка рата, у архиви Астрономске опсерваторије има знатно мање докумената која се односе на активности и рад Библиотеке.

За период до априла 1941. истичемо два документа.

Из првог, од 22. јануара (АО, бр. 98/41), посредно сазнајемо да су Министарски савет и Министар просвете донели одлуке, да се све стручне, научне и званичне публикације Астрономске опсерваторије стављају на слободно располагање Опсерваторији, а другим, управник Мишковић 9. фебруара 1941. године, (АО, бр. 184/41) моли Деканат да од Универзитетских власти прибави одобрење да Опсерваторија све своје публикације добијене разменом, а које се односе на зоологију, ботанику,

геологију, хемију и сл., а њој нису потребне, може уступити другим универзитетским заводима, којима су потребне.

Капитулацијом Југославије и доласком Немачке јединице у круг и објекте Опсерваторије, на захтев Немаца књиге из Библиотеке су премештене у подрум и на галерију око Великог рефрактора, да би они у испражњеној Библиотеци могли отворити кантину.

Кад су књиге пренете, не знамо, пошто у архиви о томе нема података. Могуће је да то није урађено бар до августа 1941. године.

Наиме, Мишковић у извештају о раду Астрономске опсерваторије за прву половину јуна, упућеном Деканату Филозофског факултета за управно-административну службу, каже да је, поред осталог, "захваљујући сарадњи свег осталог особља довршила и потпуну ревизију Опсерваторијине Библиотеке и њене картотеке" (АО, бр. 462/41). А у следећем, за другу половину јула, (АО, бр. 537/41) да је иста служба "предузела уређење Библиотеке, дупликата и слагалишта Опсерваторијиних публикација, довршила и потпуну ревизију библиотеке и њене картотеке".

После ових наведених, завршених послова, Библиотека се у даљим извештајима, осим у два-три, где се спомињу исти послови, током ратних година неће ни спомињати.

Ратни вихор однео је могућност набавке неопходних публикација у иностранству, на шта Мишковић у извештајима често указује, али и кредите у Државној штампарији за бесплатно штампање својих публикација, што ће знатно омести, или готово онемогућити штампање истих.

Средином 1942. године, на Опсерваторију, и саму у врло тешкој ситуацији, стиже "Vox clamantis" у виду расписа, одаслан од тешког страдалника, Народне библиотеке Србије, уништене у Немачком априлском бомбардовању Београда. У распису се у уводу каже: "Народна библиотека у Београду, која се подиже из згаришта очекује и од вас помоћ у књигама, часописима и новинама. За Библиотеку је од значаја свака српска штампана ствар, јер она прикупља све што је урађено на српској писмености и књижевности од Св. Саве до данас." Оцењујући обнављање Народне библиотеке као "једну од најпречих културних и националних потреба српског народа", распис се завршава апелом: "Управа Народне библиотеке позива Вас да ступите у редове градитеља нове Народне библиотеке. Она је уверена да овај њен позив неће бити узалудан" (АО, бр. 429/42).

И није био!

Опсерваторија је Народној библиотеци у Француску улицу, број 36, доставила 33 свеске својих публикација:

- *Годишњак нашег неба* - 12 комада,
- *Наутички годишњак* - 7 комада
- *Annuaire* - 5 комада
- *Memoires* - 4 комада
- *Bulletin* - 5 комада

Народна библиотека се топло захвалила на пажњи и прилозима.

Средином године, помоћ је стигла и на Опсерваторију.

Сазнајемо то из Мишковићеве захвалнице Универзитетском сенату, упућене преко Декана Филозофског факул., 22. јула 1942. године (АО, бр. 536/42). Помоћ вредна "особите захвалности", је сума од 14.000 динара, коју је Универзитетски сенат из Фонда за штампање уџбеника, Задужбине Луке Ђеловића-Требињца, доделио Опсерваторији за штампање *Годишњака нашег неба*, за 1942. годину. Мишковић истовремено моли Декана да "подејствује код Господина Ректора Универзитета, да се за ово штампање додели Астрономској опсерваторији 2.800 табака хартије, формата 80/100, којом поменути фонд располаже, а за који би требало претходно издејствовати и одобрење немачких војних власти (Одељења за пропаганду)."

Библиотечки послови, током ратних година, били су сведени на минимум. Онолико колико их је било, после повратка из заробљеништва, (28. октобра 1941) и даље их је обављао асистент-приправник Универзитета, Бранислав Шеварлић. Потврду за то имамо у извештају о раду Опсерваторије за децембар 1942, којег је управник Мишковић доставио Секретаријату Филозофског факултета, где за Шеварлића каже да је "водио и послове Библиотеке" (АО, бр. 10/43).

Како је то и раније чинила, Опсерваторија је израђивала Предлоге буџета расхода, и предвиђала средства за набавку књига и часописа, корицење, размену, штампање, итд., али због недостатка средстава, која није добијала, све је то било готово неизводљиво. Тек понека књига или часопис, могла се набавити (преко књижара), углавном из Немачке, док размена није функционисала.

Шта је све Мишковић предузимао да би дошао до потребних књига, видимо из његовог дописа, упућеног почетком 1945. године Деканату, у којем их моли за "хитно дејство да се за Астрономску опсерваторију набаве, преко савезничких војних делегација", неопходно потребни астрономски алманаси (АО, бр. 1/45).

Прва значајнија ствар на плану издавачке активности Установе, након више година, било је штампање првог броја часописа *Астрономска и метеоролошка саопштења*, за 1945. годину. Часопис је настао као плод сарадње Синдикалних организација Астрономске и Метеоролошке опсерваторије, а уз новчану помоћ, "другарице Министра просвете" (АО, бр. 125/46), и до 1947. године, то ће бити једина публикација коју ће Опсерваторија слати у размену за публикације из иностранства (АО, бр. 221/47).

Док је Библиотека Астрономске опсерваторије по завршетку Првог светског рата "остала у прилично добром стању", у каквом је дочекала завршетак Другог, сведочи нам Мишковић Извештајем о штети нанесеној Астрономској опсерваторији за време окупације и ратних операција, упућеном Деканату Филозофског факултета, 5. децембра 1944. године (АО, бр. 218/44). Поред навођења осталих штета он за Библиотеку каже:

"Библиотека Астрономске опсерваторије претрпела је извесне штете, не толике по броју, колико по вредности несталих предмета. Док су књиге и збирке најважнијих часописа остали готово неповређеним, збирке небеских карата, и то оних најдрагоценијих, најнеопходнијих, тако рећи, данас ненакнадивих, претрпеле су осетне губитке. Из збирке само БД карата, без којих је читав низ радова искључен на Опсерваторији, нестала је 21 карта. Исто је тако пропало неколико карата из збирке фотографских атласа. Вредност ових збирака се данас не може проценити, јер се уопште не могу купити" (АО, бр. 218/44).

Зима 1944/45. године, на Опсерваторији је искоришћена за пренос библиотеке и архиве из подрума и са галерије око Великог рефрактора, где су биле смештене током рата, у "привремену библиотеку" (док се не обнови тешко оштећена, велика библиотечка просторија), и сређивање књига, фотографских карата неба, картотеке библиотеке, картотеке планетоида итд. (АО, бр. 125/46).

У обновљену Библиотеку књиге су враћене негде током маја 1946. год., а до краја исте године углавном су и сређене, на чему су радили Иван Атанасијевић, Бранислав Шеварлић, Фран Доминко и Захарије Бркић. Ажурирана је и картотека: Исписани су сви картони који су недостајали. Жута и зелена картотека су уређене. Плави и црвени картони су сви исписани, али нису још урађени (Атанасијевић, Изв. о раду, 10. јули 1947).

Завршетком Другог светског рата, и успостављањем покиданих веза и комуникација, на Астрономску опсерваторију су најпре помало, а затим све више, почеле да пристижу разне књиге, публикације, циркулари... било за размену, поклон, или оне купљене. Пошиљаоци су били астрономске опсерваторије, библиотеке, институти, Међународна астрономска унија, итд. Како је од Уније Опсерваторија примила циркуларе, који су, како каже дир. Милорад Протић (наследио Мишковића у руковођењу Опсерваторитјором) у допису Деканату Филозофског факултета (АО, бр. 26/46), "неопходни за нормално обављање посматрачких служби", јер "садрже најновија астрономска посматрања, Астрономских опсерваторија из целог света", а како Опсерваторија не располаже сопственим средствима, он моли Деканат да се за циркуларе, за период 1940-1945, и претплату за 1946. годину, Унији исплати 100 данских круна. Истовремено моли и да се Леђиновој библиотеци у Москви, за испоручене књиге и публикације, а по приложеним рачунима, исплати 716 рубаља.

У марту и јуну 1946, Протић се, са готово истоветна два дописа (АО, бр. 27 и 117) обраћа, најпре Деканату Филозофског факултета, а потом и Ректору Универзитета, са молбом за доделу одговарајућих кредита Опсерваторији, како би могла да настави са штампањем, пре рата покренутих публикација, *Memoires de l' Observatoire* и *Bulletin de l' Observatoire*. Разлог и потреба за наставак издавања ових публикација, објашњава Протић, није само научни; објављивање властитог посматрачког материјала, како овај не би застарео те рад постао узалудан, већ и веома прагматичан.

Публикације су служиле Опсерваторији и као "средство размене, тј. на подлози њих Опсерваторија је долазила до публикација свих светских опсерваторија, које друкчије не би могла примати, или би их морала набављати куповином". А за такву набавку тек не би имали пара, пошто вредност тако добијених публикација вишеструко надмашује издатке за штампање ових публикација (укупно око 15.000 дин. за по 500 примерака сваке публикације). За Опсерваторију би, предлаже Протић, најбоље било кад би као и раније, имала отворен рачун код неке од штампарија.

У циљу попуњења библиотеке, посебно недостајућих а неопходних иностраних астрономских публикација (првенствено руских, енглеских, и америчких), објављених после 1940. године, које у ратним условима није могла набавити, Опсерваторија је у предлогу буџета за 1947. год. тражила од Деканата износ од 50.000 динара (АО, бр. 171/46). Шта би ова сума значила за Установу да је добијена за предвиђене сврхе, види се, поређења ради, да је за првих шест месеци Астрономска опсерваторија за све потребе добила укупно 9.000 динара.

За 1947. годину, располажемо и са податком, првим после рата, о броју књига које је имала Библиотека. У допису од 20. августа 1947. године (АО, бр. 341/47), Протић информише Деканат ПМФ-а, да "Астрономска опсерваторија има стручну библиотеку са 4.741 примерком астрономских књига".

На самом крају године, 31. децембра 1947. (АО, бр. 574/47) одговарајући на дописом постављено питање о Опсерваторијиној Библиотеци, Протић са нешто више података информише Деканат. Библиотека Астрономске опсерваторије, каже он, има 4.780 књига, организована је по предметима и институцијама, а за устројство картотеке каже да је "четвороструко; по писцима, по делима, по инвентарском редном броју и по месту у Библиотеци".

На понуду да да предлог за организацију Библиотеке он предлаже: "Да би библиотека могла одговорити у пуној мери својим задацима, потребно је предвидети сталног библиотекара који би водио бригу о библиотеци уопште, о одржавању везе са иностраним научним институтима и установама, преко којих библиотека највећим делом, путем узајамне размене, долази до нових издања и публикација. У прво време у недостатку библиотекара могао би се поставити хонорарни службеник који би преузео на себе дефинитивно сређивање библиотеке".

Иако је имала доста проблема око осигурања средстава за штампање својих публикација, Опсерваторија је ипак успела 1947. годину привести крају са отштампане две свеске: *Ефемерида малих планета* за 1947. и 1948. годину, а у сарадњи са Метеоролошком опсерваторијом пети број *Астрономских и метеоролошких саопштења* а припремљен је био и шести број.

Припремљен је и материјал за *Билтен* Опсерваторије, који обухвата рад Установе од 1941. до 1943. године (АО, бр. 25/48).

Најобимнији и најсадржајнији извор података за рад Библиотеке од рата до 1949. године, је допис (АО, бр. 114/49) којег је секретар Астрономске опсерваторије, Божидар Поповић, доставио Комитету за научне установе, универзитет и високе школе, 8. марта 1949. године, на њихово тражење. Допис је заправо одговор на постављена питања о Библиотеци од којих ћемо пренети она најважнија.

Поповић информише:

- "Књижни фонд се састоји из следећих струка: астрономије, математике, физике, астро-физике, и небеске механике.

- Укупан број књига у библиотеци износи 4928.

- Број књига штампаних до 1940. г. износи 4126, а број књига штампаних после 1940. г. износи 802.

- Број стручних и научних часописа које поседује библиотека, добијени су из следећих земаља: Совјетског Савеза 4 часописа (комплетна), Француске 6 часописа (комплетни) и 2 некомплетна, Чехословачке 1 (комплетан), Белгије 1 (комплетан), Немачке 5 (комплетни) и 2 (некомплетна), Енглеске 2 (комплетна) и Америке 5 (комплетних).

- Библиотека се снабдева куповином књига, и разменом. Планирана финансијска средства за набавку књига у 1949. год. износе 25000 динара.

Књиге из иностранства се добијају разменом за наше публикације.

Размена се врши са свим већим опсерваторијама у свету.

- Библиотеком се служе првенствено научно-стручни сарадници Опсерваторије, затим студенти астрономије и наставно особље астрономије са Природно-математичког факултета. Књиге се издају ван Библиотеке само студентима астрономије и наставном особљу астрономије.

- Библиотека Опсерваторије има уредно вођену књигу инвентара у коју су заведене све књиге Библиотеке и картотеку Библиотеке која је сређена: А/по писцима, Б/по називима дела, В/по месту у Библиотеци и Г/по редним инвентарским бројевима.

- У току 1948. године издато је на читање 480 књига. Евиденција о узимању часописа на читање није вођена.

- Од ослобођења до краја 1948. год. набављене су 534 књиге. Од тога је набављено или у замену добијено: из Совјетског Савеза 167 књига, Енглеске 109, Швајцарске 3, Немачке 37, Француске 87, Шпаније 2, Италије 11, Америке 40, Чехословачке 14, Белгије 8, Пољске 4, Данске 7, Шведске 2, Јапана 1, и из наше земље 42.

- Дужност библиотекара врши, поред редовне дужности, друг Турчић Мирослав, адм. манипулант."

На основу горе изнетих података; по броју књига, земљама порекла и језика на којима су штампане, по евиденцијама које се воде, корисницима, радном времену (о простору да се и не говори), Библиотека делује врло респектабилно.

И поред свега тога, она у ово време ради са пуно проблема.

Из извештаја се види да она нема стручног библиотекара, већ само вршиоца дужности, у којој функцији је Бранислава Шеварлића, заменио Мирослав Ђурчић. Вршиоци дужности библиотекара, бавећи се својим основним дужностима, мало времена су могли посветити све већој библиотеци и њеним незавршеним, проширеним и нагомиланим пословима, тако да се њихов рад по овим питањима сводио на минимум. Мора се признати да ни стручност за ове послове није била на њиховој страни.

Последица свега тога је, да се "Сарадници Опсерваторије служе књигама сами, на лично поверење, а нове књиге се само трпају на гомилу. Нове набавке се врше мало и без плана. Све то због тога, што не можемо да нађемо за библиотекара погодно лице, које ће знати добро бар један од страних језика", жали се у допису Комитету за научне установе, универзитет и високе школе, Божидар Поповић, и моли да помогну, да се реши проблем библиотекара и омогући уређење, планска попуна, систематска размена и коришћење Библиотеке (АО, бр. 401/49).

Од трећег квартала 1949. године, па до августа 1950, библиотечке послове углавном ће обављати калкулатор, несвршени студент, Анђелка Царић (АО, бр. 814/49). У том периоду она ће заводити, набављени велики број књига, израђивати за њих картоне, (у томе јој је помагала и Бранка Јовић), сравњивање и инвентарисање књига, итд. Крајем 1950. и почетком 1951. године, рађен је попис свих часописа и публикација у Библиотеци, а за потребе Библиографског института (АО, бр. 270/51).

За четврти квартал 1949. године располажемо са подацима "о размени публикација са иностранством", датим у извештају који је секретар Астрономске опсерваторије, Божидар Поповић, доставио Комитету, на њихово (телефонско) тражење (АО, бр. 6/50).

Мада из формулације, "размена часописа са иностранством", није баш најјасније ради ли се о примљеним или посланим публикацијама, закључујемо да је у питању ипак ово друго.

По врстама публикација, у иностранство је за размену упућено:

- часописи - у Јапан 2, Чехословачку 2, Белгију 1, СССР 3, Пољску 2, Канаду 8, Италију 5, и Француску 18;

- циркулара, билтена и каталога - Холандија 3 комада, Финска 9, Белгија 8, Француска 4, Шведска 2, Швајцарска 1, Португалија 1, и Немачка 4;

- годишњака - у Енглеску 1, Чехословачку 1, Немачку 1, Француску 2; и

- сепарата - у Швајцарску 4, СССР 1, Француску 69, и Чехословачку 1.

Опсерваторија није бринула само о попуни своје библиотеке.

Тако је 16. фебруара 1950. године доставила Министарству просвете 130 примерака *Годишњака нашег неба* за 1950. годину, са молбом да их они доставе библиотекама гимназија и учитељских школа на територији НР Србије (АО, бр. 90/50).

После вишегодишњег настојања да реши питање библиотекара, и да се та, за Установу значајна дужност, коначно обавља са пуним радним временом, Опсерваторија ће то питање решити тек 1. маја 1950. године. Истина, не

онако како је желела, јер ће уместо библиотекара добити књижничара, по образовању учитељицу, Љубицу Поповић (супруга секретара Божицара Поповића).

Овај избор, показаће се касније, за установу неће бити најсрећније решење, јер је Љубица Поповић, пошто је била ратни војни инвалид, имала крхко здравље, а тиме и умањене радне способности.

Већ смо видели да Опсерваторија, до оних књига и часописа, које не добије путем размене или поклонима, а неопходно су јој потребни за рад, долази путем куповине, или боље речено, путем претплате. Док је пре и током рата то радила преко књижара "Геца Кон" и "Ф. Пеликан", после рата то је обављала преко Државног предузећа "Југословенска књига".

Тако се Опсерваторија, да би на време обезбедила девизна средства за набавку часописа у 1952. години, већ 7. августа 1951, обраћа Председништву Српске академије наука да јој обезбеди потребна девизна средства. Како "Опсерваторија већ дужи период прима часописе из иностранства", то им у прилогу доставља и попис часописа са земљама порекла и са ценама. За укупно 24 часописа Опсерваторија тражи 19.200 динара, у валутама земаља које часопис издају. По земљама из којих се купују, број часописа је следећи: из Енглеске 2 часописа, Америке 5, Белгије 1, Француске 5, Немачке 7, СССР 3, и Данске 1 часопис (АО, бр. 508/52). А да би "попунио празнине које су настале код већег броја часописа, за време рата и после" у Библиотеци која не само треба да пружи што више помоћи нашем научном кадру, него и да служи за углед, директор Мишковић за ту сврху тражи и додатна средства од 75.000 динара.

Као резултат трогодишњег рада Службе географских координата Опсерваторије, крајем 1951. године, из штампе је изашла свеска *Одређивање географске ширине Астрономске опсерваторије у Београду*, како га оцењује Мишковић, "Рад од основног значаја за Установу, а сама свеска по међународном споразуму међу опсерваторијама, треба да буде достављена свима" (АО, бр. 763/51).

"Да би се научном и стручном особљу Астрономске опсерваторије, Српске академије наука омогућило несметано коришћење Библиотеке, и то како за рад у служби, тако и за лични рад", каже се у његовој преамбули, "прописан" је 22. јануара 1952. године, Правилник за Библиотеку Астрономске опсерваторије САН у Београду. Правилник у 11 тачака, важан сведок рада Библиотеке тога времена, преносимо у целости:

1. Библиотека је приступачна научном особљу Опсерваторије у свако доба дана и ноћи.
2. Стручно особље може користити Библиотеку само у прописано радно време.
3. Из Библиотеке се не могу износити: а) Каталози звезда, б) Небеске карте, специјални фотографски снимци и репродукције, ц) Појединачне свеске часописа и публикација у току, д) Астрономски циркулари, е) Лексикони и речници.

4. Ранија годишта публикација (укоричене свеске) могу се по потреби износити из Библиотеке, но не и ван Опсерваторије. Пре но што књигу узме дотично лице ће својеручно потписати задужни картон (бели) и предати га библиотекару који ће га по спроведеном задужењу у својој књизи оставити на одређено место (преграда).
- Уколико се библиотекар не налази у Библиотеци, картон треба оставити на библиотекарев сто.
- Узета књига не може остати на употреби дуже од месец дана. При враћању књиге, читалац ће из преграде извадити задужни картон, на исти ставити датум враћања, и књигу с картоном предати библиотекару. У случају отсуности библиотекара, књигу ће оставити на библиотекарев сто.
5. Остале књиге (уџбенике, дела, монографије и сл.) може особље узимати и ван својих канцеларија, но не давати ван Опсерваторије. За задужење важе прописи као и код тачке 4. Ако овако задужену књигу жели да задржи дуже, дотично лице дужно је то јавити библиотекару да се задужење обнови.
6. Лица ван Опсерваторије могу користити књиге само у Библиотеци, и то у присуству библиотекара. Изношење књига из Библиотеке страним лицима може дозволити само Директор Опсерваторије, који уједно одређује и рок задужења.
7. Научни сарадници Опсерваторије могу неопходно потребне књиге и приручнике за свакидашњу службу, узети на дужу употребу с тим што ће исте узети из Библиотеке на реверс. Овако узете књиге дужни су одмах вратити у Библиотеку уколико им постану непотребне за службу.
8. О узетим књигама из Библиотеке дужна су сва лица водити рачуна и не дозвољавати да се књиге без њихова знања износе у друге просторије.
9. Књиге треба пажљиво употребљавати и чувати од сваког квара. За оштећену књигу сноси одговорност задужено лице.
10. У циљу одржавања што бољег реда Библиотеке на потребној висини, за потребе службе и рада, заведена је "Књига за жалбе, потребе и предлоге", у коју ће научно особље уносити све што сматра да горњем циљу служи, као и предлоге о набавкама књига и свега што се тиче Библиотеке.
11. О извршењу Правилника стара се библиотекар" (АО, бр. 46/52).

Априла 1952. године, из Париза је, од стране Министарства спољних послова, стигла још једна пошиљка књига за Астрономску опсерваторију, па Мишковић овлашћује књижничара Љубицу Поповић, да их може преузети у Француској читаоници (АО, бр. 281/52).

Истог месеца књижничарка је попунила и послала Заводу за статистику и евиденцију, Статистички упитник за научне и стручне библиотеке за 1951. годину. Из њега сазнајемо да је Библиотека Астрономске опсерваторије на крају те године имала 5.458 књига, од којих је на читање узета 791 књига, а ишчитавало их је 16 читалаца у Библиотеци, а 30 их је позајмљивало на читање ван Библиотеке (АО, бр. 337/52).

Осамостаљењем Опсерваторије, 27. марта 1954. године, а у складу са тада донетим одлукама Извршног одбора Председништва САН, њена Библиотека, односно књижничар, били су додатно оптерећени. Тада су наине сви послови који су се односили на штампање институтских издања, пријем, смештај, књижење, евиденцију, продају и дистрибуцију књига уопште, пренети на Опсерваторију. Истовремено су Опсерваторији враћена сва њена ранија издања, осим по 100 примерака сваког издања, задржаних за резервни фонд САН. Опсерваторија је за убудуће била обавезана да Академији доставља по 200 примерака сваког издања (АО, бр. 186/54).

Како проширење послова и све веће обавезе, нису били у складу са све лошијим здравственим стањем, и све дужим боловањима књижничара Љубице Поповић, Опсерваторија је била приморана да је "по сили закона, услед неспособности за рад" са 31. јулом 1954. године, "разрешити дужности" (АО, бр. сл. од 8. марта 1955).

Уследио је период од неколико месеци, у којем је Опсерваторија била без библиотекара; и њено интезивно настојање да коначно квалитетно реши тај проблем.

И решење је коначно нађено!?

На Опсерваторију се вратио њен некадашњи хидро-метеоролошки техничар, који је у међувремену завршио Филозофски факултет, романску групу (француски језик), Ђорђе Пејовић, и са 1. децембром 1954. године, преузео дужност библиотекара.

Да је ово радно место за Опсерваторију тада било врло важно, и да се од Пејовића много очекивало, види се по Мишковићевом одлучном ставу, као и ставу Управног одбора Астрономске опсерваторије, упркос неслагању Административне комисије Извршног већа НРС, да се библиотекару Ђорђу Пејовићу, додели допунска плата од 2.000 динара. Ову одлуку Мишковић, Извршном већу НРС, овако објашњава: "Ово радно место изискује посебан напор. Пре свега Опсерваторија од рата па на овамо није имала стручно лице за вођење Библиотеке, него су послове библиотекара обављала нестручна лица. Због тога је стање Библиотеке данас тако несређено, да у њој мора да се почне са радом од краја. То значи сређивање картотеке Библиотеке, сређивање инвентара у коме има прилично грешака, израда материјалне картотеке без које не може да се замисли рад у једној библиотеци овакве врсте, затим израда картотеке за Библиографски центар итд. Ако се овим пословима, који су хитне природе, дода и редован свакодневни посао у Библиотеци, тек онда може да се стекне права слика рада библиотекара ове установе", каже Мишковић (АО, бр. 126/55).

Не само овде него и раније у више прилика (али и касније), лако се може уочити разлика (поготово код Мишковића) у сликању стања Библиотеке Астрономске опсерваторије у извештајима о раду; у односу на она изнета у разним захтевима и молбама вишим институцијама за новчану помоћ, у циљу набавке књига или радно место библиотекара. Наине, у извештајима о раду знатно више се користе "светле нијансе", док у молбама и захтевима, и

у већој мери, "тамни тонови". Ако и прихватимо да су извештаји о раду реалан приказ стања, у молбама и захтевима ситуација је приказана тежом него што је и била; а у циљу обезбеђивања потребних средстава, дакле-оправдано!?

О чему ће нови библиотекар морати "водити убудуће строго рачуна", научно-стручно особље, главне кориснике библиотеке, расписом од 16. августа 1955. године, упозорава заменик директора Опсерваторије Милорад Протић, где каже: "Чести су случајеви да се књиге, које особље узима из библиотеке на сталну или привремену употребу, враћају библиотеци веома оштећене: поцепане и раскупусане, са одваљеним корицама и испресавијаних и истргнутих листова и слично.

Сматрам да овакво поступање са књигама не може ничим бити оправдано и зато молим све научно-стручне сараднике, да при руковању књигама, које треба да служе и каснијим генерацијама, обратe сву потребну пажњу, како би се свако њихово оштећење избегло.

Налазим исто тако за потребно да свима сарадницима скренем пажњу на то, да ће библиотекар Опсерваторије водити убудуће строго рачуна о томе, у каквом је стању књига враћена библиотеци, и да ће књигом задужено лице сносити пуну материјалну одговорност за евентуалну њену поправку, или, у тежим случајевима, и набавку нове књиге."

Током 1955. године, библиотекар Пејовић је, према властитом признању, стицао искуства библиотекара и учовао проблематику, како радног места, тако Библиотеке у целини.

Као резултат тога била је његова представка Управном одбору Астрономске опсерваторије, упућена 10. децембра 1955. године, (АО, бр. сл.[ужбено]), у којој им Пејовић износи своја запажања, оцене, предлоге, захтеве... Тако он каже: "Приметио сам да се поједини службеници Опсерваторије немарно односе према библиотеци, наиме узимају књиге у отсуству библиотекара, а не оставе прописан траг о томе... Чињеница да је библиотека до сада била отворена свих 24 часа..., да библиотекар не може да остане на радном месту више од прописаног времена, навела ме је на одлуку да не прихватим писмено задужење библиотеком до данас. Убудуће књиге би се издавале само кад се у библиотеци налази библиотекар, или неко други са станом на Опсерваторији кога директор задужи".

По питању простора и потреба Библиотеке он констатује и предлаже: "Полице у библиотеци су потпуно испуњене. Предлажем да се изнад прозора, с краја на крај израде полице које би естетски одговарале, а обезбедиле би нам простора за следећих 10 година (предлог апсурдан, примедба М.Р.). Исто тако предлажем да се и собица до библиотеке уреди за библиотеку на тај начин што ће се израдити полице на свим зидовима" (реализовано-примедба М.Р.). Осим овога предложио је израду ормана за каталог по угледу на сличне у Универзитетској или Библиотеци САН, и израду картона за нови каталог, величине 7, 5 x 12, 5 цм. На крају представке је захтевао и сталну помоћ у Библиотеци, углавном на пословима "који нису

библиотечки", у чему му је до сада повремено помагала Оливера Ковачевић (касније удата Цвијановић-примедба М. Р.).

Нови библиотекар и даље неће бити задовољан висином допунске плате, која је у међувремену повећана на 2.500 динара, па ће 24. фебруара 1956. године (АО, бр. 66/56), Управном одбору и директору Астрономске опсерваторије упутити захтев за још једно повећање. При том наводи и аргументе у прилог захтеву: "Библиотекар Астрономске опсерваторије има више задужења него и један библиотекар у Универзитетској библиотеци... (имају допунске плате од 2.000 до 5.000 динара), врши преписку са 250 опсерваторија у иностранству, служећи се при том француским, енглеским и немачким језиком..., прима и експедије публикације Опсерваторије..., сам рукује библиотеком која кошта милионе..., има два државна испита, административни и професорски".

Истовремено он признаје да је "из здравствених (психичких-примедба М.Р.) разлога напустио наставу и прешао у Библиотеку Астрономске опсерваторије"!!

Ово посебно истичемо, пошто ће, изгледа, то у његовом даљњем раду на Опсерваторији однети превагу над, несумњиво стручним и образовним његовим квалитетима.

Управни одбор Астрономске опсерваторије је позитивно одговорио на овај захтев, а у складу са тежином и значајем који је давао функцији библиотекара, па и самом извршиоцу, и повећао му допунску плату са 1. јануаром 1956. године на 3.500 динара (АО, бр. 252/56).

У циљу његовог усавршавања, Опсерваторија Пејовића упућује на Трећи конгрес библиотекара Југославије, од 27-29. априла 1956. године у Задар, а три године касније и на Четврти конгрес Савеза друштава библиотекара Југославије у Београду, од 27-30. маја 1959. године, на којем се посебно расправљало о проблематици специјалних библиотека, као што је Опсерваторијина.

Из друге представке коју је 6. марта 1956. године, Пејовић упутио Управном одбору и директору Астрономске опсерваторије, сазнајемо да се његовим доласком режим коришћења Библиотеком у односу на Правилник из 1952. године, знатно построжио. Управни одбор је одлучио, подсећа их Пејовић, "да се библиотека закључава, и да у отсуству библиотекара, нико не може улазити у њу без одобрења директора или његовог заменика, нити узимати књиге". Разлог његовог обраћања и подсећања био је тај, што је једно јутро по доласку на посао нашао откључана врата Библиотеке. То је био разлог, да Управни одбор и директора извести и изјави, "да под оваквим условима библиотекар не може и не мора да одговара за стање у Библиотеци" (АО, бр. 121/56).

Управном одбору Астрономске опсерваторије, библиотекар Пејовић је 20. априла 1956. године, (АО, бр. 66.) доставио извештај о попуњавању Библиотеке књигама и разним публикацијама за период од 1950-1955. године. Према извештају, за године 1950. и 1951, о томе није било података.

Током 1952. године Библиотека се увећала за 1.558, а 1953. за 1.016 књига и публикација. За 1954. и 1955. годину, Пејовић даје упоредни табеларни преглед, по ставкама, увећања књижног фонда. Тако је разних књига примљено: 1954. године 86 комада а 1955. 247, разних публикација 594 односно 403, сепарата 86 односно 555, часописа 274 односно 1.009, циркулара 196 односно 256, ревија 3 односно 3.

Дакле, повећање књижног фонда је 1954. године износило 1.240 књига и часописа, од чега је 744 остварено разменом а 496 куповином. 1955. повећање је било 2.473 библиотечке јединице, од чега 1.703 разменом, а 770 куповином. У 1955. години повезано је 314 књига, часописа, публикација..., у односу на 115, 1954. године. Повећање књижног фонда 1955, у односу на 1954. годину било је: у књигама 161, сепаратима 469, часописима 735, и циркуларима 60, а повећан је и број повезаних књига за 199 комада, Смањен је само број разних публикација за 191 ком. На крају 1955. године, Инвентар књига имао је уписан и 6.436. број.

Те године Опсерваторија је водила редовну преписку и размену са 280 опсерваторија и института у иностранству и 47 у земљи. Највише је публикација, на бази размене, те 1955. године стигло из СССР; преко 30 пакета. Од 37 часописа и циркулара, колико је Библиотека примила 1955. године, 15 је било на бази размене, а 22 је преко "Југословенске књиге" и Француског културног центра у Београду, купљено за новац.

За 1956. годину је, истиче на крају извештаја Пејовић, предвиђено повећање броја часописа на бази претплате, али и предузимање мера за повећање размене.

Наравно, Пејовић није пропустио прилику да још једном затражи извршење ранијих, а усвојених његових захтева: постављање службеника-дактилографа у Библиотеци, израду намештаја, итд.

У прилогу извештаја доставио је и попис 304 публикације по називима, примљене током 1955. године.

Почетком 1957. године, библиотекар Пејовић, незадовољан нацртом новог Статута Опсерваторије, поново се дописом обраћа Савету и директору Астрономске опсерваторије (АО, бр. 54/57). Критикујући предложена решења он каже: "Нацртом је библиотека са обимним пословима стрпана у Економат, Одељења за опште послове, а библиотекар се третира техничким лицем, тако је и назван, и под једним недопуштеним притиском обавља де факто техничке послове пуне две године, иако је он са факултетом у рангу професора средње школе. Овакав поступак са библиотекарском спроводи се упорно и безобзирно.

На библиотекарско тражење, писменим и усменим путем у неколико махова, да се једном приступи уређењу библиотеке, њеној аналитичкој обради, предметном и ауторском каталогу, две године се систематски кочи овај план и предлог. Доказа има пуно и лично их библиотекар може изнети пред Савет, а један од доказа је и чињеница што је овим нацртом Статута

библиотека запостављена, а библиотекару остављен провидан изглед за рад и рђаве перспективе за довођење библиотеке у ред".

Из овог, нешто дужег цитата, нападно је уочљиво да Пејовић у оптужби руководства Опсерваторије за лоше стање Библиотеке као и њене рђаве перспективе, употребљава врло тешке речи и квалификације, али их не поткрепљује чињеницама. Ову констатацију потврђују и измене и допуне Статута, које је у 10 тачака у прилогу дописа дао Пејовић, од којих се само у две спомиње Библиотека, и то без јасног предлога за побољшање њеног или библиотекарског статуса или рада.

Из још једног од дописа које је библиотекар Пејовић упутио директору Опсерваторије, 7. јануара 1957. године, сазнајемо, као из узгредног податка, да је почетком јануара те године извршен "преглед библиотеке", што су уз помоћ Пејовића урадили Љубиша Митић и Оливера Ковачевић (АО, бр. 13/57). Других података, односно докумената о прегледу нема.

Нешто више података о издавачкој делатности Установе налазимо у два извештаја директора Протића, вишим органима.

У првом, упућеном 12. децембра 1956. године Извршном већу Србије (АО, бр. 926/56) он каже да "Са публикацијама Опсерваторије ствар најгоре стоји. Углавном због тога што ни једна штампарија није хтела да се прихвати издавања, под изговором тешког слога и малог тиража. Отуда је Опсерваторија била принуђена да се обрати на штампарска предузећа у унутрашњости. Захваљујући помоћи другова из Извршног већа, склопљен је на послетку уговор са штампаријом 'Миладин Поповић' из Приштине. До сад је издата једна свеска публикације *Bulletin de l' Observatoire de Beograd*, а ових дана изаћи ће још две свеске, чиме ће бити ликвидирано објављивање заосталог материјала, претежно из 1955. године. У штампи се исто тако налази и једна монографија која треба да буде објављена до краја године".

У другом допису, који заправо садржи одговоре на постављена питања, а који је упућен Савету за културу НР Србије, 18. новембра 1957. (АО, бр. 1057/57) налазимо податке да се *Bulletin* штампа на француском у 100 примерака, а *Публикација* у 500 примерака, и да излазе периодично са обрађеним посматрачким материјалом из претходне године. Затим, да се растурање публикација врши бесплатно и да је "ефекат ове делатности добар, јер све те опсерваторије шаљу нашој Опсерваторији своје публикације у већем броју него ми њима, што значи да је научни интерес за наше публикације велики". На крају и податак да је "у току 1956. и 1957. године за издавачку делатност утрошено 1.400.000 динара".

Како Опсерваторија ових година није имала правилник којим би се прецизно регулисале дужности и права корисника Библиотеке, али и библиотекара, ту је чињеницу искористио библиотекар Ђорђе Пејовић, па је сам заводио "ред и рад" у Библиотеци.

Такав његов начин рада довешће га почетком 1958. године до првог озбиљнијег неспоразума, скоро сукоба, са једним асистентом опсерваторије, корисником Библиотеке. Како је асистент, при узимању књиге, попунио њен

картон, али и реверс, што је био Пејовићев новитет, "мастиљавом оловком", а што се није уклапало у његове норме, Пејовић је поцепао реверс. Дошло је до отимања за књигу и за длаку је избегнут физички обрачун. Све се завршило писменим изјавама директору и Пејовићевим претњама судом (АО, бр. 52 и 62/58).

Без обзира на све, директор Протић се и даље код Извршног већа НРС залагао за повећање плате библиотекару, истичући да "он врши целокупну преписку и размену публикација са око 400 опсерваторија и научних института у земљи и иностранству", и "све друге послове у вези са библиотеком која данас има преко 8.000 инвентарских бројева", за шта му предлаже положајну плату од 8.000 динара (АО, бр. 1044/58).

Заводу за статистику НРС, Пејовић је, на њихово тражење доставио попуњен статистички извештај у коме их информисе да је фонд Библиотеке са даном 31. децембром 1958. године, по врсти дела-предмета, био следећи: књига-свезака 8.445, часописа (наслова) 59, новина (наслова) 1, фотокопија 1, географских карата 4, микрофилмова 18, слика (науч. значаја) 8, и осталог 5. Број прочитаних књига био је 1.209, а ишчитавало их је 105 читалаца ван Библиотеке, и 22 у Библиотеци (АО, бр. 42/59).

Да је Ђорђе Пејовић, "строги библиотекар", по питању изношења књига из Библиотеке, имао два критеријума, један према себи а други према другима (АО, бр. 52/58), познато нам је још од његовог сукоба са асистентом опсерваторије, јануара 1958. године. Остаје непознато кад је и којим чином прешао границу толерантности, тек, 4. јуна 1959. године директор Опсерваторије Милорад Протић, донео је решење о формирању Комисије од 5 чланова, "за преглед библиотеке у циљу утврђивања тачног стања фонда са којима иста данас располаже" (АО, бр. 575/59). Комисију су сачињавали: В. Оскањан, М. Ђурчић, М. Симић, Ј. Арсенијевић и О. Цвијановић. Разлог за утврђивање стања фонда књига, каже Протић у решењу, је дисциплински поступак код Дисциплинског суда (Извршног већа НРС), поведен против библиотекара Ђорђа Пејовића, "због самовласног отуђивања извесног броја књига и публикација из библиотеке Опсерваторије".

Истовремено са покретањем дисциплинског поступка, односно са почетком рада Комисије, 5. јуна 1959. библиотекар Пејовић је суспендован са дужности. Како нема документа о суспензији, да се она десила управо наведеног датума, потврђују подаци из записника Комисије за оцењивање службеника Астрономске опсерваторије за 1959. годину, од 25. марта 1960, где се за библиотекара каже да је остао неоцењен пошто је радио само 5 месеци и 5 дана, што се потпуно слаже са 5. јуном, даном који је Протић одредио за почетак рада Комисије.

Комисија је наложени посао обавила од 10. јуна до 5. августа 1959. године, и утврдила следеће: "У библиотеци није нађено 52 комада књига (52 инв. броја). Од тога је 37 књига фалило и приликом прошлог инвентарисања од 1956. године. Према томе од 1956. год. па до данас, нестало је 15 комада књига. Рад Комисије приликом инвентарисања био је отежан тиме што су

све књиге испремештане без неког нарочитог реда, при чему нигде не постоји неки писмени траг о новим местима књига. Због тога је Комисија била приморана да попише сваку књигу и утврди место где је она нађена. Овако стање ствари ће знатно отежати коришћење библиотеке, јер се већина књига не налази у сефу чије су ознаке унете на картон у картотеци.

Књига инвентара је у недозвољеном стању. Стара књига није уопште прошивена, а нова не постоји, већ су нови бројеви писани на засебним листовима који нису повезани.

У посебном закључаном сефу Комисија је нашла 1.011 примерака различитих публикација, (књига, часописа, сепарата,...) махом дупликата, који нису били заведени ни у књизи приспелих публикација, ни ма где другде. Око 80% ових публикација није имало ни печат Опсерваторије, тако да се ни на који начин не може утврдити чије су власништво.

Напомињемо, да је библиотекар приликом враћања књига којима је био задужен, вратио и 22 примерка књига на којима није било никаквог трага да су власништво Опсерваторије, односно, да су заведени у књигу инвентара, или ма где другде".

У архиви Астрономске опсерваторије, по овом питању, нема Пејовићеве изјаве, које су се иначе тада узимале и за најбезазленије случајеве, али нема ни одлуке Дисциплинског суда нити надлежних органа Опсерваторије. У више докумената се спомиње његова суспензија односно удаљење са посла, али нема решења о суспензији, као ни списка књига које је он, како се то каже у одлуци о покретању дисциплинског поступка "самовласно отуђио".

И поред мањка неких докумената, која би боље осветлила овај случај, на Опсерваторији се зна (а живи су и неки актери у решавању овог случаја), да је најтежа Пејовићева кривња, по питању "отуђења књига" била продаја неколико раритетних и вредних књига у иностранство.

По окончању суђења у Дисциплинском суду Извршног већа НРС, Пејовић се 30. септембра 1959. године, поново јавио на дужност на Опсерваторији и одмах, 1. октобра, узео, због поступка неискоришћени годишњи одмор (АО, бр. 923/59). У међувремену је требао бити решен његов статус на Установи.

Решен је тако што му је, изгледа, сугерисано да напусти Установу, јер му је директор Протић 19. октобра 1959. (АО, бр. 1002/59) издао решење у којем му одобрава конкурс за друго радно место, односно одлазак са Опсерваторије. По истеку годишњег одмора Пејовић је наставио да долази на Опсерваторију, јављајући се директору, да би му он дао неки посао. Библиотеком се више није бавио. Чекајући тако директора да добије неки посао, 16. новембра 1959. године, у једној канцеларији је због рекла-казала прича о његовој суспензији, физички насрнуо на (другог) асистента астрономије, што је додатно искомпликовало његовостанак на Опсерваторији, односно, учинило га немогућим.

Како је време пролазило а Пејовић није нашао нови посао, директор Протић, 31. марта 1960. године, шефу Службе двојних звезда, Пери Ђурковићу, упућује следећу информацију: "Од 1. априла 1960. године па до

даљег, додељује се на рад Служби двојних звезда, Пејовић Ђорђе, бивши библиотекар ове Опсерваторије".

Касније исте године, 1. новембра (АО, бр. 1227/60), директор Протић у Радној оцени за, како каже, "Пејовић Ђорђа, бившег службеника Астрономске опсерваторије наводи да је, у току 1960. године... знатан део времена провео на радним пословима у Служби сунца са доста залагања".

Тако се Пејовићевим одласком са Опсерваторије завршио један тежак период у раду Библиотеке, али и Установе у целини.

Још по Пејовићевој суспензији, а да би се Библиотека могла редовно користити, рада у њој прихватила се, одлуком директора, технички сарадник Оливера Цвијановић (девојачко Ковачевић). Она се библиотечким пословима на почетку бавила само делимично, да би све послове преузела 1. септембра 1959. године, најпре као "вршилац дужности библиотекара", а од 1960, и као "заменик библиотекара". Током 1960, она је у више наврата тражила премештај са овог радног места, а како њеним захтевима није удовољено, она је 31. октобра дала отказ на службу, и напустила Опсерваторију.

На упражњено место, због потребе посла, директор Протић, 26. септембра 1960. године, као вршиоца дужности библиотекара, одређује техничког сарадника Александра Кубичелу (АО, бр. 1054/60).

Да ли због Кубичелиног признања "да је свестан своје нестручности у библиотекарским и административним пословима, који би, и нехотице, могли бити узрок неке материјалне одговорности", те захтева за прецизирањем послова и нивоа од којег ће их обављати вршиоц дужности библиотекара, или нечег другог, тек, Протић након десетак дана, 6. октобра, ставља ван снаге ово, и доноси ново решење (АО, бр. 1096/60).

Њиме одлучује да до одговарајућег решења питања библиотекара, Библиотеку привремено води Милорад Ђокић, и он технички сарадник опсерваторије. Најпре са једним сатом дневно рада у Библиотеци, а касније, ако то за Службу латитуде, у којој је он иначе радио, не би био проблем, и знатно дуже.

Након неколико месеци бављења Библиотеком, Ђокић се враћа својој Служби латитуде а у Библиотеку за "сталног хонорарног књижничара", 1. марта 1961. године, долази "свршени матурант", Оливера Маршићанин, која ће 17. августа исте године засновати и стални радни однос, као књижничар.

Да би нови књижничар могао преузети Библиотеку са утврђеним стањем, како то правила предвиђају, или још боље, у сређеном стању, в.д. директора Астрономске опсерваторије, Василије Оскањан, 9. маја 1961. године, донео је одлуку (АО, бр. 496/61) "да се у што краћем року изврши инвентарисање и сређивање библиотеке ове установе, односно ревизија целокупног библиотечког фонда исте. С обзиром да је библиотека скоро 2 године била без библиотекара, а да је бивши библиотекар, који је дисциплински кажњен и смењен са положаја библиотекара, направио читав хаос у истој, да би на тај начин замаскирао малверзације које је у библиотеци чинио, потребно је

приступити инвентарисању и ревизији поменуте библиотеке... да би се библиотека у што краћем року предала на руковање новопостављеном књижничару, и да би што хитније била стављена на располагање научним и стручним сарадницима установе...", за тај посао је формирана Комисија од четири члана: два из Установе, Ђорђе Телеки и Јелисавета Арсенијевић; и два библиотекара из Београда, Страхиња Дамњановић и Драго Никчевић.

По завршеном послу који је, како кажу "обавила до краја савесно и педантно, не остављајући ни једну ствар неиспитану, неистражену и неисправљену, Комисија је управи Опсерваторије поднела детаљан извештај. С обзиром на његову дужину и концизност, пренећемо само његове најзначајније делове. Радећи у времену од 8. маја до 4. јула 1961. године, Комисија је констатовала:

- "Да су све публикације које су долазиле у Библиотеку увођене углавном, или су требале бити увођене, у Привремену-улазну књигу. У ову су увођене групно. Редни бројеви ове књиге стављани су, мада не увек, на саму публикацију. Књига није имала рубрику за инвентарски број, те се тако не би могла установити веза између публикација, у ову књигу уведених, и инвентара. Књига није званично ни оверена.

- Да печатање књига на више места као и прилога у њима, специјалним малим печатом (не штампилем) није вршено. Тек на понекој књизи налази се, овде-онде, отиснут штампил за инвентарисање.

- Да на публикације нису стављане, на корицама, споља, вињете које би носиле све потребне ознаке по којима би се публикација могла лако и брзо, без вађења, наћи.

- Да је досадашњи начин смештаја и његова ознака на публикацији, у инвентару и на картону књиге, хаотичан и непрецизан: врло велики број књига је, без разлога, пребачен с једне полице на другу, а без измене ознаке смештаја на публикацији, у инвентару и на картону; а непрецизан је јер исту ознаку носе све публикације на једној полици, уместо да свака има посебни редни број.

- Да је повезивање публикација у једну библиотечку јединицу вршено без утврђеног и устаљеног система, па чак некомплетирано, као и да је, често, повезана некомплетна јединица допуњена накнадно приспелим или нађеним публикацијама, те се има комплет: повезано-неповезано.

- Да је поступак у третирању дупликата био неједнак. Једни су, нарочито раније, уношени у инвентар а други не, једни су у инвентар уношени у рубрику "Дупликати", а други су уношени под посебним бројем или уопште нису ни унети у инвентар.

Дупликата, иначе, има доста, нарочито код периодичних публикација. Многи дупликати немају ни печата ни штампиле, ни инвентарског броја на себи, а изван број носи ознаке других установа.

Питању дупликата Комисија је посветила нарочиту пажњу. Инвентарисани су истраживани по инвентару, а неинвентарисани пописани су на картонима књиге.

- Да је у Библиотеци нађен врло велики број периодичних публикација (униката и дупликата) па и извештајни број књига које уопште нису биле ни пописане на картонима књиге ни сређене, а још мање инвентарисане, већ су лежале по рафовима и фасциклама на столовима у Библиотеци или у доњим, затвореним деловима полица.

Комисији је издвајање ових публикација прво по земљама, а затим по врстама публикација и њиховим нумерацијама, као и њихов попис на картонима књиге и смештање, задао много тешкоћа и одузело много времена у раду. Све су ове многобројне публикације пописане на картонима књиге, сређене и издвојене по земљама, и цела група везана као целина.

Картон за ове публикације израђено је 1114, али они садрже неколико пута већи број свезака.

- Да се књизи и њеном естетском изгледу није поклањала потребна пажња, јер је често скоро претрпана штампанима (и то већих размера), бројевима, исправкама и допунама оловком или слично.

- Да су картони књиге рађени неуједначено и немарно, с непотпуним и оскудним подацима и са неисправљеном ознаком места, те да се је тек по инвентарском броју (а каткад ни са њим) могло ближе утврдити сама публикација; да, најзад, имају овде онде произвољну нумерацију, а каткад и никакву.

Због овога су картони књиге морали бити допуњавани, преиначавани, и исправљани. За приличан број публикација их уопште није било, те су израђени нови (на ревидиране картоне стављан је штампил Рев. В. 1961, специјално урађен за овај рад-примедба М.Р.).

- Да постоје 4 књиге инвентара, од којих су три повезане, а четврта је и данас у листовима, али ниједна књига инвентара није оверена на прописани начин што је тежак пропуст.

У првој књизи инвентара има три броја: Прво редни број, затим Заведено под номером и, најзад, с десне стране, у напомени, дат је публикацијама нов број, мада се не види по чијем наређењу и одлуци, без којих се измена не може вршити. Ови нови бројеви иду с десне стране све до броја 4046, од кога даље теку редовно с леве стране у рубрици "Редни број".

Измењени бројеви су пренети и на публикације и на картоне књиге.

У овој књизи постоје места на којима су изостављени редни број, па су касније, другим рукописом, уписане публикације.

Друга, лисна књига, садржи бројеве од 8446 до 8931, али се је, не зна се кад, како и по чијој одлуци, одлучило да се публикације које су инвентарисане у овој књизи, почну да рачвају у два инвентара - у "Инвентар књига" и "Инвентар часописа и публикација", што се и почело спроводити.

Тако су периодичне публикације почеле да се воде по новом инвентару... Исто тако су и у новој књизи Инвентара књига (неке) рубрике... остале празне - непопуњене, те је Комисија рубрике ових бројева попунила само називом дела.

Инвентарски бројеви из ове књиге су потпуно нови и не поклапају се с одговарајућим бројевима у лисном инвентару, али на публикацијама и картонима стари бројеви (из лисног инвентара) нису код свакога замењени новим бројевима из инвентара књига.

На овај начин је поново дошло до измене инвентарских бројева код свих публикација из лисног инвентара од 8446 до 8931, али измена бројева није спроведена на свим публикацијама и картонима књига што је Комисији при раду причињавало знатне тешкоће.

Само инвентарисање није спроведено по једном устаљеном принципу. Као нарочите примедбе и констатације које је Комисија учинила при марљивом прегледу инвентара и рада с њим следеће су:

- У више случајева је под истим бројем инвентара увођено и по две разне публикације, али има и случајева и да нису обе уписане, мада носе исти број.

- Известан број публикација уведен је и под два разна инвентарска броја. Није могуће констатовати да ли су те публикације два пута уведене или је друга била дупликат.

- Има случајева да је више јединица повезано уједно, али некад то није ни могуће проверити.

- У старој књизи инвентара између бројева 5965 и 5966 исцепано је у току рата неколико листова, што је 1954. године комисијски констатовано.

Напомиње се да су инвентари требали да буду потпуније вођени јер, на пример, у рубрику "Начин набавке" или "Како је књига набављена" попуњавана је само са "Размена", "Куповина", "Бесплатно", "Поклон", или без овога. Главни подаци од кога је књига набављена, добијена, број рачуна или акта, датум и година, број дневника набавки, деловодни број Опсерваторије, нису уопште уношени. Књига инвентара, стара, и нема уопште рубрику за ове податке. Рубрика "Повез" није увек попуњавана. Рубрика за назив дела није увек потпуно попуњавана.

Библиотечких инструмената: каталога, картотека, и разних евиденција, потпуно израђених, нема.

Све што се почело, а почело се доста, није се и довршило.

Тако је рађено:

- азбучни каталог по презимену писаца или називу установе (колективном аутору). Каталог није довршен. Највећи број инвентара на који је Комисија у овом каталогу наишла, био је број нешто преко 6500, што би требало да значи да су све публикације до тог броја отприлике обрађене за азбучни каталог. Остало је према инвентару необрађено преко 2500 јединица.

- азбучни каталог по називу дела, но и он недовршен као и отприлике азбучни каталог под а/.

Горња два каталога нису рађена по захтевима ни, библиотечке праксе ни теорије.

- Топографски каталог-преглед по смештају, великим делом није довршен.

- Каталог по редном броју инвентара, недовршен.

- Картотека периодичних публикација недовршена и уопште несређивана.

Комисија констатује и то, да је највећи број периодичних публикација некомплетан, јер често недостаје већи или мањи број јединица дотичне публикације. Библиотека, изгледа, није предузимала ништа да се ове публикације комплетирају и њима повећа број комплета, којих иначе има релативно мало у Библиотеци.

У Библиотеци није вођена никаква статистика, нити се за њу има података.

Најзад Комисија сматра да је Управа Опсерваторије према изричитим законским прописима дужна да Библиотеку осигура код осигуравајућег завода противу крађе, пожара и осталих несрећа,...

Био је то дужи извод из обимног и исцрпног записника Комисије, која у њему даје и попис бројева свих књига које недостају, бројеве недостајућих дупликата уведених у инвентар, бројеве вишка код појединих публикација у инвентару, те бројеве библиотечких јединица из којих недостају поједини делови.

По извршеном прегледу и ревизији Библиотеке, Комисија Астрономске опсерваторије у саставу Ђорђе Телеки, Јелисавета Арсенијевић и Слободанка Бојовић, записнички је предала, 29. августа 1961. године, Библиотеку Опсерваторије књижничару Оливери Маршићанин, са стањем какво је утврђено ревизијом, плус новопримљене публикације пристигле после 1. јула (АО, бр. 952/61).

Кад је изгледало да Опсерваторија, након дужег времена и више разних кадровских комбинација, коначно решава питање библиотекара, већ ускоро, 20. децембра 1961. године, дакле ни непуна четири месеца од преузимања Библиотеке, Оливера Маршићанин одлази на дуготрајно боловање.

Дакле, још један неуспео покушај да се Библиотека, као један од горућих проблема, скине са дневног реда Опсерваторије.

Но, још пре њеног одласка на боловање, "обзиром да су послови у Библиотеци били у заостатку, и да је требало извршити реорганизацију рада у смислу закључака Комисије која је извршила ревизију Библиотеке" (АО, бр. 287/63), Опсерваторија је 16. октобра, примила у службу у својству "сталног хонорарног службеника за рад у Библиотеци" Опсерваторије, Серафин Дојну, дипломираног студента Филолошког факултета у Београду (романска група). Уговор о хонорарној служби закључен је до краја 1961. године, да би био продужаван још у три наврата; два пута по шест и једном на два месеца.

Читаву 1962. годину, Оливера Маршићанин ће провести на боловању, да би са 31. децембром 1962. године, "због лошег здравственог стања, а по препоруци лекара", "поднела отказ на службу, које ће бити разрешена са 31. јануаром 1963. године (АО, бр. 1749/63).

Све библиотечке послове током једногодишњег боловања Оливере Маршићанин обављала је, успешно, Дојна Серафин.

Књижничар Оливера Маршићанин, Библиотеку ће, и формално, записнички предати хонорарном библиотекару, Дојни Серафин, 2. фебруара 1963. године, "закључно са 20. децембром 1961. године, кога дана је ступила на боловање", а "предаја књижног фонда извршена је према извештају Комисије за преглед Библиотеке од 4. јула 1961. године, бр. 711, који чини саставни део овог записника. Све књиге и публикације примљене после 20. децембра 1961. године примила је Дојна Серафин" (АО, бр. 201/63).

"Пошто је за ово време (од 16. октобра 1961, примедба М. Р.) одговорила свим постављеним задацима и у исто време показала вољу за поверени посао, управа Опсерваторије је одлучила да са именованом заснује стални радни однос", стоји у решењу Астрономске опсерваторије од 19. фебруара 1963. године, којим се Дојна Серафин, "поставља за звање библиотекара, на радно место руководиоца организационом јединицом Библиотеке", а које је потписао в.д. директора Астрономске опсерваторије, Василије Оскањан (АО, бр. 287/63).

И коначно, овим постављењем, за дуго времена, за више од две и по деценије, Опсерваторија је на задовољавајући начин решила питање – библиотекара.

Од почетка 60-тих година, набавка књига вршила се на захтев научних радника, а по одобрењу Комисије за библиотеку.

За будући, успешан рад Библиотеке, била је веома значајна још једна одлука в.д. директора Опсерваторије, Василија Оскањана, донета 20-так дана пре постављења Дојне Серафин за библиотекара.

Наиме, са крајем 1962. године, "по међусобном споразуму", са радног места секретара смењен је Мирослав Ћурчић, у звању администратора, иначе предатни несвршени студент, и са 1. јануаром 1963. године, распоређен на радно место књижничара (АО, бр. 1752/62).

Дакле, од почетка 1963. године, па до 1. фебруара 1969., односно следећих шест година, Библиотека ће имати два стална радника – библиотекара и књижничара, када ће књижничар Ћурчић поново бити постављен за секретара Опсерваторије (АО, бр. 151/69).

Приликом распоређивања на радно место књижничара, Ћурчићу је стављено у задатак да изврши попис (инвентарисање) књига, како у библиотеци тако и у магацину библиотеке, као и да исте среди по библиотечким орманима. Посебно ће му бити тежак онај део послова на сређивању књига у магацину, због загушљивости и прашине.

Из извештаја о раду Астрономске опсерваторије за 1962. годину, за који је сегмент о раду Библиотеке приредила библиотекар Дојна Серафин, видимо да "Опсерваторија поседује стручну библиотеку са око 12.000 књига. У току 1962. год. набављено је 139 књига и ... извршена претплата на 28 страних и 3 домаћа часописа. Сем ових претплата, библиотека је вршила и међусобну размену са институцијама у земљи и иностранству, којом је обухваћено 1.500 публикација".

Број претплата у 1963. години остао је исти, али је "набављено 90 нових књига", а "примљено је 22 броја свезака домаћих часописа и 1.800 публикација". Набављена су и страна издања лингвафона за курсеве енглеског и француског, али и плоче за руски и немачки језик.

Извештај о раду Опсерваторије за 1963. годину, сведок је, да је те године завршен један врло обиман рад. "Захваљујући посебном залагању библиотекара и књижничара, посебно овог другог, урађено је знатно више него што је планирано: завршен је инвентар књига и азбучни каталог по писцу и делу (картотека)".

У току ове године "дошло је до извесног успоравања издавачке делатности... услед преласка на нови облик издавања *Билтена* по свескама, као и због нове технике издавања (литографисање)", тако да су штампана само 2 броја *Билтена*.

Две године касније, 1965, Библиотека је према извештају о раду, "имала размену са 340 опсерваторија и научних института у иностранству, од којих је примила 2.720 бројева часописа и 20 књига,... а од размене са 52 института у земљи, примила је 36 бројева часописа.

Претплаћена је на 39 страних и 3 домаћа часописа. Купила је 135 књига. Ове године је Библиотека завршила и Књигу инвентара часописа, која садржи 6.850 комплета часописа. Постоји такође Књига инвентара књига, која садржи 3.250 књига. Библиотека је тако после толико година успела да среди свој материјални књижни фонд.

Док се стање Библиотеке значајно поправило и средило, са издавачком делатношћу није било тако. План издавачке делатности је само делимично остварен: издата је само једна публикација. Чак шта више, због финансијске кризе у којој се Опсерваторија нашла, "Одлуком Савета од 27. августа, обустављена је свака даља издавачка делатност Опсерваторије, до санирања финансијске ситуације Установе".

Та је криза заправо почела још 1961. године, да би кулминирала 1966, које Опсерваторија неће издати ни једну публикацију!

Поводом такве ситуације Научно веће Установе, на 18. седници, 1966. год. (АО, бр. 1299/66) констатује да су "поједини радови урађени на Опсерваторији (од 1961) од међународног интереса у астрономском свету, па ипак се из године у годину одлаже њихово штампање. Очеvidно је да то штети угледу Опсерваторије на страни и код нас. Афирмација Опсерваторије као научне установе и афирмација њених научних радника, директно је повезана са публикавањем".

То је био разлог да Опсерваторија од Републичког фонда за научни рад, априла 1966. године затражи, (АО, бр. 372/66) само за штампање седам припремљених публикација, без оних из 1965. године, 94.351 нови динар. Тек крајем године, у децембру, уместо тражене суме, добиће 60.000 динара.

Иако је за размену 1966. године Библиотека могла послати тек једну своју публикацију, попуњавање Библиотеке текло је добро.

У размени са 400 опсерваторија и института, "у Инвентар периодике уписано је 468 комплета периодичних публикација, и то: 397 размена, 67 куповина, и 4 поклон", односно, "укупно 2.222 бројева периодике". "У Инвентар књига уписане су 163 нове књиге: 91 куповина, 43 размена и 29 поклон".

"Поред наведеног Библиотека је извршила и библиографску обраду 3.284 књиге, путем картотеке коју ће користити за стручни или предметни каталог књига у 1967. години. Извршила је и библиографску обраду целокупног библиотечког материјала из 1965. године, за Централни каталог Библиографског института у Београду".

На састанку Комисије за Библиотеку, 5. марта 1966. године, донета је и одлука да се "од 1. септембра 1966. год., почне са УДК системом за све текуће периодике астрономског садржаја, које Опсерваторија прима".

По извештају о раду за 1967. годину, Библиотека и даље обавља завидну размену публикација са 395 опсерваторија и института, од којих је, на име своје три послате публикације, примила 205 комплета публикација и 36 књига. Сама Опсерваторија је пак купила 16 комплета публикација и 46 књига, а на поклон је добила 7 комплета публикација и 72 књиге.

Након што је 1. фебруара 1969. године, књижничар Мирослав Турчић поново преузео дужност секретара Астрономске опсерваторије, радно место књижничара није више попуњавано, а Библиотеком ће се дуги низ година бавити само библиотекар Дојна Серафин; која ће се удајом и променом презимена, у документима Опсерваторије од марта 1966. године, водити као Дојна Петровић.

Тако ће бити све до 1. децембра 1994. године, кад је као други радник, библиотекар, у Библиотеку дошла Весна Мијатовић, која и данас, као једини радник, ради у Библиотеци. Дојна Петровић, свој радни век у Библиотеци, али и животни, окончала је 11. августа 1997. године.

Како је током шездесетих година, за време заједничког рада библиотекара и књижничара, Библиотека углавном достигла неки задовољавајући ниво срећности - завршени су раније неурађени, делимично или лоше урађени послови, - са почетком седамдесетих па надаље, рад се сводио углавном на редовне текуће послове, односно одржавање и полагање побољшање тога нивоа.

Овим периодом, од седамдесетих па надаље, нећемо се детаљно бавити, из године у годину, већ ћемо дати податке о стању и раду Библиотеке на сваких пет-шест година, како би ипак имали неки континуитет о њеном стању и раду, до данашњих дана.

Основни извор података за то су извештаји о раду Библиотеке, из којих за 1976. и 1977. годину сазнајемо да је она за сваку годину "обогатила свој материјални фонд са 4.000 бројева", "примарних и секундарних публикација, извештаја, књига, часописа, библиографија... "

За новоприспеле публикације редовно је израђивана комплетна аналитичко-библиографска обрада.

Библиотека је имала размену са око 400 (1977, а 383, 1976. године) других библиотека у земљи и иностранству, а била претплаћена на 34 часописа 1976, односно 4 више следеће године.

У размену Библиотека је 1976. године достављала своја 2, а 1977. год. 1 часопис.

За сваку годину рађени су "Каталог страних серијских публикација Библиотеке Астрономске опсерваторије", као обавеза према Југословенском библиографском институту, и "Каталог страних и домаћих публикација Библиотеке Астрономске опсерваторије", за Народну Библиотеку Србије.

Пет-шест година касније, 1981, Библиотека је на име размене и претплате примила 5.730 нових бројева публикација, а већ следеће 1982. год. тај број је пао на 830 нових бројева.

Број купљених књига за обе године износио је по 57, а број претплата на часописе 1981. године, био је 44, а 1982, 40 наслова.

Претплата, уз доста проблема због недостатка девиза, ових година вршена је, за западне земље преко "Нолита", а за источне преко "Југословенске књиге". У размену су и даље достављана по два Опсерваторијина часописа.

И даље су израђивани Каталози Библиотеке, у вези сарадње са Југословенским библиографским институтом, Народном библиотеком, као и Југословенским центром за стандарде. Дакако, врши се и материјална обрада свих публикација и књига.

Већ за дужи период не наводимо податке о броју увезаних (укоричених) књига. Разлог је прозаичан: негде од 1955. год. па до доласка Милана Димитријевића на место директора Опсерваторије, пуних 40 година, то није рађено!

Савезном заводу за статистику, Библиотека је доставила њихов попуњени образац, Статистички извештај Библиотеке за 1989. годину, из којег сазнајемо да је укупни библиотечки фонд Библиотеке те године износио: књига и брошура, 4.460 наслова; часописа 8.560 наслова, или 150.000 примерака, односно свезака.

Те године купљено је 30 књига и 20 часописа, а 30 добијено разменом.

Коришћено је 1.080 књига и 18.000 часописа. Библиотечким материјалом у Библиотеци се користило 162 корисника, а ван Библиотеке 122.

Са почетком деведесетих година, за Библиотеку ће наступити вероватно једна од, поготово кад је њена попуна у питању, најтежих деценија у њеном постојању. Разлог су већ добро познате (не)прилике на простору бивше Југославије. Готово је потпуно стала размена публикација, а за куповину, није било пара.

Стога ће бројке које ћемо пренети из Извештаја Библиотеке, који је она упутила Савезном заводу за статистику за 1995. годину, бити речитије од речи.

Према њему Библиотека је те године имала 4.487 књига (или 27 више него 1989. године) и 8.737 часописа-наслова (односно 177 више него 1989.

године) Те 1995. године Библиотека је "обогатила" свој фонд књига за 9 наслова: 3 купила, 1 добила за размену, а 5 добила на поклон. Слично је било и са часописима: од укупно 13 нових наслова, 2 су купљена, 7 добијено путем размене, а 4 на поклон. Знатно је смањен и број корисника Библиотеке: у Библиотеци их је било 70 а ван ње 20 корисника.

Са уласком у XXI век, а већ трећи кроз који се протегло њено постојање и деловање, Библиотека Астрономске опсерваторије данас, односно са крајем 2001. године, предочена бројкама изгледа овако:

- Укупан број књига и брошура (наслова) које поседује је 4.828, а часописа 956, или укупно 5.784;

- По броју примерака, односно свезака, број књига и брошура је исти као и претходни, док број часописа достиже 28.353, односно укупно 33.181, или око 470 дужних метара;

- Током 2001. године, број књига и брошура у Библиотеци се увећао за 25 наслова, од чега 5 на основу размене а 20 као поклон;

- Од 55 нових наслова часописа, 52 су добијена разменом а 3 на поклон, или исказано у свескама, од 376 нових свезака, 246 су размена а 130 поклон;

- Кад су у питању корисници Библиотеке, било их је 80, и то искључиво у Библиотеци, а користили су 960 књига и брошура, и 1.200 часописа.

Књижни фонд Библиотеке значајно су увећала, својим легатима, и двојица бивших руководиоца Опсерваторије, Божидар Поповић и Милан Димитријевић. Расформирањем Астрономско-нумеричког института Опсерваторија је и са те стране дошла до значајног броја књига.

У складу са развојем науке и технологије, и Библиотека Астрономске опсерваторије за обраду и коришћење библиотечког фонда користи рачунар, а у току је и формирање електронског каталога.

Сарадњом са Народном библиотеком Србије и Центром за научне информације, корисницима Библиотеке данас су на располагању и часописи у електронској форми.

На крају, додајмо и то, да је Библиотека Астрономске опсерваторије решењем Библиотеке града Београда, бр. СП-4588/38-1, од 6. фебруара 2001. године, уписана у Регистар специјалних библиотека.

Библиотека Астрономске опсерваторије смештена је у приземљу средишњег дела управне зграде, изграђене током 30-31. године двадесетог века, по пројекту архитекте Јана Дубовог.

Дубови је Библиотеку осмислио као једну већу просторију, површине око 110 м², скоро квадратне основе, али са заобљеним угловима, тако да онај део просторије према унутрашњости зграде има готово полукружну основу, док онај део (четврта страна) према ван, истурен преко основице зграде, има оштрије заобљене углове. Ова страна Библиотеке сва је устакљена дуплим гвозденим прозорима, а како се и на плафону налази велики светларник, просторија је добро осветљена.

Са три унутрашње стране, читавом површином од пода до плафона, иначе веома високе просторије, налазе се полице за књиге, при дну знатно дубље,

орманског типа, са вратима. Како би оне високе полице биле доступне, на висини од 3 м направљена је галерија, са оградом од танких цеви, до које воде двоје уже, кружне, хростове степенице. Поред њих налазе се и два мала лифта за књиге на механички погон (систем-канап и котурови).

Средишњи део просторије заузимају, према спољним угловима постављена, два велика стола, у облику ћириличног слова Г, са заобљеним углом. Читавом дужином столова, а по њиховој средини, постављене су око пола метра високе, двоструке полице, за одлагање разних часописа, сепарата, итд. Између ова два стола, у самом централном делу Библиотеке, смештен је нешто мањи, али такођер велики стол са столицама.

У специфичност Библиотеке спадају и 4 картотечка ормана са фиокама, и два паноа-књиге, постављене на завршетку полица, према спољним угловима просторије. "Књиге", димензија, метар са метар, дрвених корица, осовљене су и причвршћене на осовину која пролази њиховим хрбтом, тако да се могу окретати око оси. Како се средишњим делом налазе на висини од око 1,5 м, кад се отворе посебним копчама, у унутрашњости се покажу три "листа" на којима се на обе стране, као и на унутрашњој страни "корица" укажу устакљене велике фотографије небеских тела. "Књига" и "странице" се буквално могу широм расклопити и листати као књига.

Ентеријер Библиотеке, углавном сав од хростовог дрвета, израдио је у модернистичком стилу (у ком је израђена и сва Опсерваторија), столар из Београда, Милан Јовановић (АО, бр. 26/31). Он је 12. децембра 1930. године, од 9 поднетих, имао најповољнију понуду, па је за цену од 180.555 динара, готово за 50.000 нижу од предрачунске, добио право да изведе столарске радове у Библиотеци, које је и извео у првој половини 1931. године.

На интервенцију управника Мишковића, током рада је унеколико измењен првобитни пројекат; уместо предвиђена 4 лифта за књиге, израђена су 2, а повећана је и висина нижих полица (на рачун њиховог броја) како би у њих могле да стану књиге већег формата, са предвиђених 33,6 цм, до 40 па и више (АО, бр. 28/31).

Управо овакав изглед Библиотеке у значајној мери је придонео, да Влада републике Србије, 22. маја 2001. године, донесе одлуку (Службени гласник РС, бр. 32, страна 27, од 7. јуна 2001) да се комплекс Астрономске опсерваторије у Београду, што је и истакнуто у тачки 2 Одлуке, утврди за Споменик културе.

Како је број књига у међувремену прерастао капацитет главне библиотечке просторије, у једну канцеларију поред Библиотеке, величине око 16 м², уз три стране зида, од пода до плафона, постављене су витрине за књиге.

Кад је и тај простор попуњен са књигама, у сутерену главне зграде, а степеницама повезано са Библиотеком, од бившег слагалишта адаптацијом је осигуран додатни простор, депо, за првенствено периодику, од око 45 м². После свих тих проширења, Библиотека Астрономске опсерваторије данас располаже са око 170 м² простора, за смештај и коришћење књига.

БИБЛИОТЕКА АСТРОНОМСКЕ ОПСЕРВАТОРИЈЕ У БЕОГРАДУ

LIBRARY OF BELGRADE ASTRONOMICAL OBSERVATORY

On the basis of archive documents, activities and development of the library of Belgrade Astronomical Observatory, from the first traces of its existence in 1902, up to now, are presented.